

Tallinna Ülikool
Sotsiaaltöö Instituut

Gertha Teidla-Kunitsõn

FOORUMTEATER JÕUSTAMISMEETODINA

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Mare Leino, Ph.D

Tallinn 2013

Olen koostanud bakalaureusetöö iseseisvalt. Teiste autorite uurimistööd, olulised seisukohad kirjandusest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Bakalaureusetöö autor: Gertha Teidla-Kunitsõn

/allkiri/

Kaitsmisele lubatud.

Juhendaja: Mare Leino, Ph.D

/allkiri/

Kaitsmine toimub Tallinna Ülikooli Sotsiaaltöö Instituudi bakalaureusetööde kaitsmiskomisjoni avalikul koosolekul 2013.aastal kell Tallinnas, Uus-Sadama 5

ruumis

RESÜMEE

Gertha Teidla-Kunitsõn. 2013. Foorumteater jõustamismeetodina tööks noorte täiskasvanutega. Tallinna Ülikool. Sotsiaaltöö Instituut. Bakalaureusetöö. 58 lehekülge, 33 allikat, 2 joonist, 2 lisa.

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks on välja selgitada, kas foorumteatrit on võimalik rakendada jõustamismeetodina töös noorte täiskasvanutega vanuses 18.-24. eluaastat. Vajadus selle järgi tuleneb asjaolust, et hetkel ei ole sotsiaaltöös kasutusel loovaid meetodeid töötamiseks inimestega ja nende jõustamisel. Käesoleval aastal ilmunud noortepoliitika ülevaatest ilmneb, et Eestis on üle 40 000 noore, kes ei õpi ega tööta, vaid kes kuuluvad sotsiaalselt tõrjutute rühma (Kasearu, Trumm, 2013, 1). On oluline, et töös inimestega oleks kasutusel mitmed erinevad meetodid, tagamaks just kliendile, kellega sotsiaaltöötaja koostööd teeb, sobiva meetodi kasutamise. Olukorras, kus rõhutatakse üha enam individuaalset lähenemist ning vajadust lähtuda kliendist kui oma elu eksperdist, puuduvad loomingulised meetodid, mis lubaksid inimesel väljendada end mitmel erineval moel. Mängulisus, metafooride loomine ning teatraalsus aitavad aga suuresti kaasa inimese avatusele, andes talle võimaluse end vabalt väljendada.

Sellest lähtuvalt on uurimistöö keskendunud foorumteatri võimalikkusele olla jõustamismeetod. Uurimistöö käigus koguti informatsiooni draama ja foorumteatri teoreetilisest taustast, samuti ka jõustamise kujunemisest ning vajalikkusest, leidmaks jõustamise ühisjooni draama ja foorumteatriga.

Uurimise objektiks valiti Eesti kaheksa aktiivseimat foorumteatri praktikut, kes kõik omavad mitmekülgset kogemust töös noortega. Kaheksast intervjueeritavast kaks kuuluvad Eesti kontekstis ka eksperdi rolli, kes on foorumteatrit praktiseerinud nüüdseks juba 14.aastat. Kõigi kaheksa foorumteatri praktikuga viidi läbi poolstruktureeritud teemaintervjuud.

Nii teoreetiline materjal kui ka läbi viidud intervjuud andsid kinnitust, et foorumteatrit on võimalik kasutada jõustamismeetodina. Foorumteater ja jõustamine kannavad samu eesmärke ning mõlema meetodi praktikas on võimalik leida paralleele.

Uurimistöö võtmesõnadeks on: jõustamine, rõhutute teater, foorumteater, draama õppemeetodina, noored täiskasvanud.

ABSTRACT

Gertha Teidla-Kunitsõn . 2013. Forum theatre as a method of empowerment. Tallinn University. Institute of Social Work. Bachelor's thesis. 58 pages, 33 references, 2 tables, 2 annex.

Present research's aim is to find out, if it is possible to use forum theatre as a method of empowerment for working with young adults aged 18-24. Need for it comes from a matter, that at this point there are no creative methods in use in social work. In present year, an overview from youth policy, in which revealed that there are more than 40 000 youngsters living in Estonia, who doesn't work or study (Kasearu, Trumm, 2013, 1). To ensure a suitable method for the client, with whom social worker cooperates, it is important to have different methods in use. In a situation, where more and more individual approach is emphasized and the need to follow the client as an expert of his/her life, there are still missing creative methods, which allows person to express himself/herself in many different ways. Playfulness, creating metaphors and theatricality help contribute greatly persons' openness by giving him/her a chance to express himself/herself freely.

According to it, the research is focused on a possibility of forum theatre to be a method of empowerment. During the research, I gathered information about the theoretical background of drama and forum theatre, also about formation of empowerment and necessity, to find similarities with drama and forum theatre.

For the object of the research, eight most active forum theater practitioners in Estonia were chosen, who all have various experience in work with youngsters. Two of eight interviewees are, in the context of Estonia, experts, who have practiced forum theatre for 14 years by now. With all the eight interviewees a half-structured thematic interviews were carried out.

Theoretical material and the interviews carried out confirmed that forum theater can be used as a method of empowerment. Forum theater and empowerment have same objectives and parallels can be found in the practice of both methods.

The keywords of the research are: empowerment, the Theatre of the Oppressed, drama as a learning method, young adults.

SISUKORD

JOONISTE JA TABELITE LOETELU	7
EESSÕNA.....	8
1. SISSEJUHATUS	9
2. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	13
2.1. Jõustamine.....	13
2.1.1. Jõustamise kriitika	15
2.2. Draama õppemeetodina.....	17
2.3. Augusto Boal ja rõhutute teater.....	22
2.3.1. Foorumteater.....	26
3. UURIMISPROBLEEMI ASETUS, AINESTIKU KOGUMISE JA ANALÜÜSI MEETODID.....	31
3.1. Uurimismeetod.....	32
3.2. Valimi moodustamine	32
4. UURIMISTULEMUSED	35
4.1. Foorumteatri sobilikkus jõustamismeetodina.....	35
4.2. Foorumteater jõustamismeetodi sobilikkus profülaktikaks ja rehabilitatsiooniks	39
4.3. Sihtgrupid, kes peaksid kogema foorumteatrit kui jõustamismeetodit	41
4.4. Teemad, mida ei ole foorumteatri kui jõustamismeetodi raames võimalik lahata.....	44
5. TULEMUSTE ANALÜÜS	48
6. KOKKUVÕTE, JÄRELDUSED JA ETTEPANEKUD	51
Ettepanekud.....	53
KASUTATUD KIRJANDUS.....	54

LISAD.....	57
Lisa 1. Poolstruktureeritud teemaintervjuu küsimused.	57
Lisa 2. Väljavõtteid intervjuust José Soeiroga.	58

JOONISTE JA TABELITE LOETELU

Joonis 1.	25
Joonis 2.	29

EESSÕNA

Käesolev bakalaureusetöö sai võimalikuks tänu mitmetele inimestele ja mitmetele ettevõtmistele minu elus.

Tänaksin siinkohal kõiki intervjueeritavaid, kes olid valmis kaasa aitama antud töö sündimisele. Samuti kuulub suur tänu minu juhendajale, Mare Leinole toetamise ja valmisoleku eest. Läbi kogu protsessi toetasid mind mitmed inimesed, kellele sooviksin samuti tänu avaldada.

Gertha Teidla-Kunitsõn,

MTÜ Foorumteater liige,

MTÜ Lastekaitse Liit projektijuht.

1. SISSEJUHATUS

Käesoleval aastal ilmus Praxise poolt Eesti noortepoliitika ülevaade – NEET – “Noored, kellega keegi ei arvesta ja kes kuskil ei käi?”. Antud uuringust ilmneb, et Eestis on ligikaudu 40 000 noort (vanuses 15-29), kes ei õpi ega tööta (Kasearu, Trumm, 2013, 1). See tähendab, et iga kuues Eesti noor jääb kõrvale nii koolist kui töölt ning tihtipeale ei huvitu ka muust avalikust elust. Ühiskonna mõistes on sel näol tegu sihtgrupiga, mis ainuüksi majanduslikult põhjustas 238 miljonit eurot kulutusi aastas Eesti Vabariigile. (ibd.)

Sotsiaalne tõrjutus ei ole ainult Eesti ühiskonna mure. Igat kolmandat noort Euroopa Liidus ähvardab oht sattuda sotsiaalselt tõrjutute hulka (European Commission). Ka Euroopa Liidu sotsiaalvaldkonna keskseks ülesandeks on kujunenud ühiskonnaliikmete suurem sotsiaalne kaasatus (Trumm, 2012, 2). Samuti rõhutab Euroopa Liidu Nõukogu koostatud „Euroopa noortevaldkonna uuendatud koostööraamistik 2010 – 2018“ noorte sotsiaalse kaasatuse edendamise vajalikkust (Euroopa Liidu Nõukogu, 2009, 7).

Noorte suurenenud riski sattuda sotsiaalselt tõrjutute hulka võib seostada sellega, et antud perioodil, üleminekul täiskasvanuikka, toimuvad ka kõige suuremad muutused noore elus: haridustee lõpetamine ja tööellu siirdumine, vanematekodust lahkumine ning sotsiaalne iseseisvumine (Kasearu, Trumm, 2013, 2). Siinkohal on noore jaoks suur risk sattuda sotsiaalselt tõrjutute gruppi. Sotsiaalse tõrjutuse all peetakse silmas, üldises mõistes, inimeste ja ka sotsiaalsete gruppide vähenemist ühiskondlikus osalemises ja ühiskonnaelust eemaldumist ning pettumustunde, jõuetuse süvenemist (Trumm, 2012, 3). „Sotsiaalse tõrjutuse peamiseks ühiskondlikeks riskideks on materiaalne ja sotsiaalne ebavõrdsus (sh vaesus ja ilmajätetus) ning erinevate inimeste ja sotsiaalsete gruppide ebavõrdne ja eelarvamuslik kohtlemine (ibd.)“. Eesti ühiskonnas võib leida mitmeid sotsiaalseid gruppe, peale noorte, kes on ühiskonna poolt rõhutatud – erivajadustega inimesed või eakad, samuti LGBT (lesbi, gei, bi, trans) inimesed. Kuigi Eesti rahvaarv on vähenemas, on läbi aastate suurenenud puuetega inimeste arv, kellel on puude raskusaste määratud. Näiteks 2004.aastast alates on puuetega inimeste arv suurenenud 42%, moodustades 2013.aasta 1.jaanuari seisuga 10,7% elanikkonnast. Säärased muutused ühiskonnas nõuavad suuremat tähelepanu ka vähemusgruppidele. (Eesti Inimõiguste Keskus, 2013)

Eesti Statistikaameti Aastaraamat (2012) toob välja, et 2010.aastal elas 16-24.aastastest noortest suhtelises vaesuses 22,1%. Suhtelises vaesuses elavate noorte osatähtsus on suurenenud alates 2009.aastast, olles tingitud peamiselt noorte kõrgest töötusest, mis on viimase kahe aasta jooksul kahekordistunud (ibid.). Kuigi vaesus on üheks teguriks, millest tulenevalt võib suurenda sotsiaalne tõrjutus (mille läbi suureneb ka rõhumine ühiskonnas), pole see ainuke tegur. Oluline on arvestada ka ebavõrdsust, kaasatust tööturul ja tööintensiivsust leibkonnas, terviseseisundit ja haridustaset (Eesti Statistikaamet).

Noorte sotsiaalsest tõrjutusest tingituna on sotsiaaltöös esile kerkinud uus väljakutse – kuidas jõustada neid noori, kes on ühiskonnast kõrvale jäänud ning missugune meetod võiks selleks sobilik olla? Jõustamise küsimus laieneb ka teistele sihtgruppidele, tekitades küsimust, kuidas üldse kedagi läbi sotsiaaltöö jõustada, innustada ja motiveerida? Veelgi enam kui kogu sotsiaaltöö käigus tehtav töö peaks olema jõustava olemusega (Lee, 2001, 30). Just see ajendaski koostama ka käesolevat bakalaureusetööd.

Olen nüüdseks töötanud üle aasta MTÜ-s Lastekaitse Liit. Peamisteks tegevusteks on erinevate projektide läbiviimine („101 last Toompeale“, rahvusvahelised noortevahetused, MTÜ Lastekaitse Liit Noortekogu juhtimine, foorumteatri läbiviimine Noortekogu seas). Oma töös puutun kõige rohkem kokku just noortega, noortele suunatud projektide, noorte osalusõiguse edendamise ja sellest tulenevalt, ka probleemide ja takistustega, mis antud töös esinevad.

Kõige enam esineb raskusi noorte motiveerimisel ja innustamisel, nende aktiivsuse tõstmisel. Kuigi Noortekogu koondab endas juba aktiivseid noori, on vajalik ka antud aktiivsust hoida, võimalusel ka suurendada.

Üheks kõige atraktiivsemaks töövormiks on kujunenud foorumteater. Kuigi Noortekogu juures tegutseb ka foorumteatri grupp, kasutan foorumteatri elemente ka teistes projektides („101 last Toompeale“ koolitused, Avatud Eesti Fondi projekt „Lapse hääl“).

Olen foorumteatriga olnud seotud aastast 2010, mil ühinesin VAT Teatri juures tegutseva foorumgrupiga, mida juhendab Mari-Liis Velberg. Samuti olen MTÜ Foorumteater koolitaja, viies läbi erinevaid töötube ja etendusi. Olen osalenud mitmetel rahvusvahelistel rõhutute teatri koolitustel, kus koolituste läbiviijateks on juba maailmatasemel tunnustatud rõhutute teatri

praktikud, näiteks Iwan Brioc (artistinimega, õige nimega Iwan Jones), Micke Renlund, Jouni Piekkari, Uri Noy-meir.

Liites kokku oma isikliku huvi foorumteatriga ning tööalase praktika, sündiski käesoleva bakalaureusetöö teema – jõustamine läbi foorumteatri. Käesolev uurimistöö üldeesmärgiks on välja selgitada, kas foorumteatrit on võimalik rakendada jõustamismeetodina töös noorte täiskasvanutega (vanuses 18-24). Nagu eelpool mainitud, puutuvad just nemad kokku suurimate muutustega oma elus ning sellest tulenevalt võivad nad vajada ka teatavat tuge. Samuti ei välista uurimistöö ka teisi sihtgrupe, kelle jaoks võiks foorumteatrist kui jõustamismeetodist kasu olla.

Uurimistöö käigus intervjueriti kuute eri taustaga noort, keda kõiki ühendab pikaajaline kogemus foorumteatriga. Lisaks kuuluvad need intervjueritavad ka ealiselt samasse gruppi (intervjueritavad on 21.-23. aastased), kui noored täiskasvanud (18-24), kellele töö keskendub. Samuti intervjueriti kahte Eesti foorumteatri praktikut, kes omavad pikaajalist kogemust foorumteatriga ning kes on Eesti kontekstis eksperdid. On oluline rõhutada, et kuigi kõik kaheksa intervjueritavat omavad kogemusi töötamisel kõigi eagruppidega, on kõige rohkem keskendunud just noortele. Just noortega omavad kõik intervjueritavad foorumteatri läbiviimisel kõige suuremat kogemust.

Samuti on bakalaureusetöö Lisa 2 all on esitatud mõningad väljavõtteid ingliskeelsest intervjuust Josè Soeiroga, mis on läbi viidud detsembris 2011. Josè Soeiro on Portugali päritolu rõhutateatri ekspert, keskendudes kõige enam seadusandlikule teatrile ning omades selles vallas üle kümneaastast kogemust. Tema näol on tegu ka Portugali parlamendi noorima liikmeiga. Intervjuu on inglise keeles, kuna autor leidis, et tõlkes oleks mitmed mõtted kaduma läinud, seda enam, et inglise keel ei ole kummagi osapoole emakeel.

Intervjuude käigus püüan leida vastused järgmistele uurimisküsimustele:

1. Kas foorumteater jõustamismeetodina on sobilik profülaktika või rehabilitatsiooni mõistes?
2. Mis sihtgrupid peaksid kogema foorumteatrit kui jõustamismeetodit?
3. Mis teemasid (probleeme) ei ole foorumteatri kui jõustamismeetodi raames võimalik lahata?

Oma bakalaureusetöös kasutan peamiste mõistetena:

Foorumteater – (*Forum Theatre*) foorumteater on Brasiilia lavastaja Augusto Boal'i loodud interaktiivne osalusteatri meetod, mis kuulub rõhutute teatri süsteemi (Piekkari, 2005, 15).

Rõhutute teater – (*Theatre of the Oppressed*) „on sotsiaalselt kriitilise ja transformatiivse draama vorm, mis võimaldab inimesel (õpilasel) saada teadlikuks sellest, kuidas nende osalus ühiskonnas mõjutab. Rõhutute teatri ideoloogia baseerub usule, et kõigil meist on võime mõjutada sotsiaalset muutust (Velberg, 2004, 7).“

Jõustamine – jõustamine on protsess, mille käigus suurendatakse indiviidi või grupi võimekust teha eesmärgistatuid valikuid ning muuta need valikud soovitud tegudeks või tulemusteks (Alsop, Bertelsen, Holland 2006, 1),

2. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Käesolev peatükk keskendub bakalaureusetöö teoreetilisele osale. Sellest tulenevalt vaadeldakse jõustamist, selle kujunemist ning selle olemust, seejärel keskendutakse draamale kui õppimismeetodile ning kolmanda osa antud peatükis moodustab rõhutute teatri üks osa – foorumteater.

2.1. Jõustamine

Jõustamine (inglise keeles *empowerment*) sai alguse vajadusest kaitsta ning toetada gruppe, keda mingil põhjusel ühiskonnas rõhutakse, näiteks rahvusvähemused, erivajadustega inimesed. Sellised ebavõrdsused ühiskonnas nõudsid teatavate praktikate väljatöötamist. (Payne, 1995, 186.) Jõustamine ilmus terminina kirjandusse 1970.aastatel ning sellest ajast peale on seda üha enam kasutatud (Fitzsimons, Hope, Cooper, Russell, 2011,4-5.). Jõustamise terminit kasutatakse tavaliselt mõlema – nii tulemuse kui ka protsessi – tähistamiseks (Alsop et al., 2006, 3). Võtmesõnad, mille vastu jõustamine võitleb, on: rõhumine, jõuetus, kontroll ja marginaliseerumine (Fitzsimons et al., 2011,4-5.)

Sotsiaalteadlane Marju Selg (2008, 19) pakub sõna *empowerment* eesti keele vastseks sõna võimustamine, põhjendades seda asjaoluga, et *empowerment* on pigem seotud võimu kui jõuga. Käesolevas töös käsitletakse sõna *empowerment* kui jõustamine.

Barbara Solomon on jõustamist defineerinud järgmiselt: jõustamine on protsess, mille käigus sotsiaaltöötaja tegeleb koos kliendiga, kasutades erinevaid meetmeid, mille eesmärgiks on vähendada jõuetust. Antud jõuetus on tingitud negatiivsest hindamisest, mis tuleneb kuulumisest häbiväärsesse gruppi. See hõlmab blokeeringute, mis aitavad probleemile kaasa, identifitseerimist, samuti spetsiifiliste strateegiate väljatöötamist ja ka täideviimist, mis hõlmaksid kas:

- kaudsete jõublokeeringute mõju vähendamist;
- otsete jõublokeeringute toime vähenemist. (Solomon, 1976, 19.)

Eelnev on esitatud ka Payne'i poolt, kes on välja toonud kaks ülesannet jõustamise praktilise tegevuse mudelis:

- „klientide reaktsioonide ületamist, mis tuleneb negatiivsest väärtustamisest, nii et nad näeksid end olevat võimelised oma probleeme mõjutama;
- blokeeringute leidmist ja kõrvaldamist, efektiivseks probleemilahenduseks toetuse leidmist ja tugevdamist“ (Payne, 1995, 192).

Sotsiaaltöö sõnaraamat (Pierson, Thomas, 2010, 205) ütleb jõustamise kohta:

„Jõustamine kui iga protsess, kus need, kellel puudub võim, võrreldes nendega, kel on võimu, saavad või neid aidatakse saada rohkem võimu“.

Lisaks veel, pakuvad Alsop, Bertelsen ja Holland (2006, 1) välja järgmise definitsiooni: jõustamine on protsess, mille käigus suurendatakse indiviidi või grupi võimekust teha eesmärgistatud valikuid ning muuta need valikud soovitud tegudeks või tulemusteks. Transformatsioon, mida jõustamine taotleb, saab võimalikuks läbi alternatiivide, mida inimene on võimeline märkama tänu kõrgendatud teadvusele (Lee, 2001, 34).

Antud bakalaureusetöö lähtub jõustamise puhul Alsopi, Bertelseni ja Hollandi poolt pakutavast definitsioonist. Autor leiab, et antud definitsioon kannab edasi jõustamise peamist ideed.

Vastavalt Payne'ile aitab jõustamine inimesel mõista:

- Ennast kui põhjuslikke toimijaid, kes peavad leidma lahendusi oma probleemidele;
- sotsiaaltöötajaid kui inimesi, kellel on teadmised ja oskused, mida kliendid võivad kasutada
- sotsiaaltöötajaid kui võrdseid partnereid probleemide lahendamisel;
- jõustruktuure, mis on keerukad ja osalt avatud mõjutustele“ (ibid).

Jõustamise puhul on oluline, kuidas hinnatakse kliendi võimeid, võimalusi ja motivatsiooni. Tihtipeale jääb teenuste osutamisel ja saamisel takistuseks asjaolu, kuidas seda tehakse. Siinkohal on tähtis, et sotsiaaltöötaja tunneks kliendi kultuuri, tema võimalusi ja elustiili ning kogemust. See loob võimaluse märkamaks, mis võiks klienti motiveerida ning samuti aitab see

vältida frustratsiooni, mis võib tekkida juhul, kui ei mõisteta, miks klient pole motiveeritud. Kõiki neid aspekte, võimeid ja võimalusi saab paremini hinnata keskkonnas, mis on kliendile tuttav. Sellest tulenevalt on keskkond kliendi jaoks ka oluliselt turvalisem, samuti annab see sotsiaaltöötajale parema ülevaate valitsevast olukorrast. (Payne, 1995, 193.)

Siinkohal lisab Marju Selg (2008, 21) : „Klientide ja sihtgruppide võimustamine ei saa õnnestuda, kui sotsiaaltöötaja enda suhtumine personaalsesse ja professionaalsesse võimu on ambivalentne ja/või ta tunneb end võimutuna. Jõustamisel on vaja seega pakkuda sotsiaaltöötajatele meetodit, mis toetaks nii sotsiaaltöötajat kui ka kliendi jõustamise protsessis. Autor leiab, et foorumteater on selleks sobilik meetod.

2.1.1. Jõustamise kriitika

Mõned allikad osaluse ja jõustamise kohta peegeldavad pigem lääneliku demokraatia väärtusi kui maailma mitmekesisuse rikkust (Adams, 2008, 23). Payne toob välja asjaolu, et jõustamine on ratsionalistlik, pidades silmas seda, et jõustamisel on sidemeid humanistliku ja eksistentsiaalse teooria ning praktikatega. See rõhutab eneseteadlikkust ja –kontrolli, nõustudes sellega, et inimesed saavad kontrollida oma elusid ratsionaalsete ning kognitiivsete vahenditega. Samuti eeldades, et keskkonda saab otsekohe muuta, teenuse kasutaja poolt. Üks kohene tagajärg jõustamise ratsionaalsele alusele on inimese olukorra suure muutmise läbikukkumine. Sellest tulenevalt võivad inimesed pettuda ning illusioonid jõustamisest puruneda. (Adams, 2008, 23.)

Parsloe tuletab meelde, et jõustamine sotsiaaltöös on lääne kontseptsioon, mis tähendab, et see on juurdunud individualismi ja enese edendamise läänelikus mõistes. Jõustamise seostamine demokraatiaga ning individuaalse valiku ja vabaduse olulisusega, on osa lääne kultuurist. Kui me nõustume, et antud ideed on suhtelised konkreetse kultuuriga, mitte absoluutsed, võime järeldada, et jõustamine on ratsionaalne vaid juhul, kui alustatakse indiviidi plaanidest ja mõtetest, kui et traditsioonilistest väärtustest, mis baseeruvad riigi, kommuuni ja perekonna jätkumisel. Jõu otsimine võib sama moodi olla väärtustepõhine, peegeldades põhimõtteid, millesse inimesed usuvad, kui et ratsionaalsete arutelude ja mõtete tulem. (ibid.)

Kuigi jõustamine on sotsiaaltöös tugevalt kinnistunud, on sellel ka palju ohukohti. Marju Selg toob Sotsiaaltöö ajakirjas (2008, 21) välja mõningad näited olukorrast, kus sotsiaaltöötaja enda arvates jõustab klienti, ent klient tajub hoopis jõu kadumist. Näiteks võib klient, kellele edastatakse võimalikult palju informatsiooni tema olukorra parandamise kohta, tajub end seeläbi veelgi jõuetumana ning tühisena. Puhtalt asjaolust, et kuigi tänapäev sotsiaalhoolekanne ja – süsteem on vaid arenemas paremuse poole, pole klient suutnud tagada endale heaolu.

Jõustamine võib tekitada probleeme ka nendele töötajatele, kes on väga kiindunud oma rolli kui professionaali, suunates sellesse olemasoleva jõu ja kontrolli (asjatundlikkus, teadmised). Dilemma ja pinged tekivad siis, kui nad taotleavad autoriteetsust läbi oma professionaali rolli, ent nad peavad seda tagasi hoidma jõustamise protsessis. Halvimal juhul võib see tähendada, et inimene muudab jõustamisprotsessi nii, et ta säilitab kontrolli, lühendades jõustamisprotsessi selle piirini, kuni ta end veel mugavalt tunneb. Siinkohal võib tegu olla ka pigem alateadusliku käitumisega. (Fitzsimons et al., 2011, 15.)

Katrin Raamat toob ajakirjas Sotsiaaltöö (2008, 27) välja : „Üks funktsioon, mida sotsiaaltöötajad ... ei saa teise inimese eest täita, on jõustamine. Jõustamine on reflektiivne tegevus, protsess, mida saavad algatada ja toetada üksnes inimesed, kes ise otsivad võimet, jõudu ja enesemääratlemist. Teised saavad jõustamise protsessis üksnes abistada ja kaasa aidata.“

Payne (1995, 195) on välja toonud ka asjaolu, et jõustamise puhul keskendutakse vaid ühele konkreetsele indiviidile, taotlemata sealjuures rõhuvat sotsiaalse struktuuri muutmist. Sellest tulenevalt langeb rõhk ja vastutus sotsiaalse muutuse eest otseselt kliendile. Kuigi klienti jõustatakse ja toetatakse, seisab klient silmis suurte takistustega. (ibid)

Teiseks raskuseks, mille Payne (ibid.) välja toob, on asjaolu, et kliendi jõustamine võib ammutada jõudu teistelt rõhutute gruppidele. „Sotsiaalses ja poliitilises keskkonnas, kus ressursid on piiratud, võib jõustamine suunata ühe rõhutatud või hüvedest ilmajäetud grupi teise vastu, selle asemel et neid ühendada (ibid.).“

Jõustamine muudab keerukaks asjaolu, et tööd tehakse ühe konkreetse kliendiga ning teadmised kliendi seisukohtade, väärtuste ja võimaluste kohta puuduvad. Need selguvad töö käigus. Seda enam, et antud väärtused ja seisukohad võivad langeda vastuollu sotsiaaltöötajate omadega, mis raskendab koostööd veelgi. Kolmandana saab välja tuua asjaolu, et kuna iga kliendiga tehakse

tööd individuaalselt ning kliendist lähtuvalt, ei saa olla ühist, kõigile sobivat praktikat antud protsessis. Mis sobib ühele, võib olla vastuoluline teise kliendi jaoks. Jõustamise protsessi toetab sotsiaaltöötaja pikaajaline kogemus, mis kujundab välja üldised juhised, ent me ei saa seda sotsiaaltöötajatelt eeldada.

2.2. Draama õppemeetodina

„Me kõik peame tegema teatrit – et saada teada, kes me oleme, ja et avastada, kes me olla võiksime“, Augusto Boal.

Draama on olnud osaks meie ühiskonnas ja kultuuris tsivilisatsiooni algusajast saati. Inimesed proovisid läbi draama mõista maailma, milles nad elasid. Nad tantsisid, joonistasid ja näitasid läbi näitlemise oma arusaamist maailmast. Lapsed, kes on „maailmas uued“, on seda alati väga loomulikult teinud. (Owens, Barber, 1997, 7.)

Draama kui õppemeetod on kogumas kasvavat huvi nii Euroopas kui ka mujal maailmas. On olemas lai valik erinevaid osalusdraama tehnikaid, mis kõik arenevad väga kiiresti. Siiski, ühtegi meetodit ei peaks kasutama üksnes selle populaarsuse tõttu, vaid need peaksid eelistatult olema kasutatud põhinedes teaduslikele argumentidele või selgetele tõenditele. (Piekkari, 2005, 12.)

Mõned osalusteatri vormid (ibid, 14):

1. Draama hariduses (*drama in education*)
2. Teater hariduses (*theatre in education*)
3. Foorumteater (*forum theatre*)
4. Nähtamatu teater (*invisible theatre*)
5. Seadusandlik teater (*legislative theatre*)
6. Luguteater (*play back theatre*)
7. Sotsiodraama (*sociodrama*)
8. Haiglaklounid (*hospital clownery*)
9. Tänavateater (*street theatre*)
10. Kogukonnateater (*community theatre/drama in community*)

Briti draamapedagoogid Allan Owens ja Keith Barber jagavad oma argumendid, miks kasutada draamat õppemeetodina, nelja peamisse kategooriasse:

1. Mäng kui universaalne väljendus
2. Pragmaatilised kogemused
3. Empiiriline tõendusmaterjal
4. Jõustav protsess (Owens, Barber, 1997, 5)

Mängimine on hädavajalik element inimese elus. See on nähtav lapse elus, ent peidetud ja lüüritatud täiskasvanute ja noorte inimeste poolt, kes mitmel sotsiaalsel põhjusel on lõpetanud loomingulise mängimise. Põhjused selleks võivad olla hirm olla naeruväärne, leidmaks ohutuse läbi jäikade väärtuste, läbi standardse käitumise ning uskumatus isikliku loomingulise potentsiaali. Andes lastele, noortele ja täiskasvanutele võimaluse „mängida tõsiselt“ läbi draama, saame pakkuda neile tõelise „teise võimaluse“ õppimaks läbi mängu. Samuti saame neile pakkuda võimaluse nautida õppimisprotsessi, aspekti, mis tihti jäetakse unarusse formaalses hariduses. Sel moel saab draama turvalises keskkonnas alandada õppimisbarjääre, kuna negatiivsed hoiakud sageli takistavad õppimist formaalsetes tingimustes. (Piekkari, 2005, 12.) Mängud aitavad keskenduda, luua fookuse, aitavad maha rahuneda või vastupidi, saada rohkem energiat ning luuga või tugevdada konkreetseid mõisteid, kontseptsioone (Owens, Barber, 1997, 22).

Ka Augusto Boal, rõhutute teatri looja, rõhutab mängude olulisust. Tema jaoks ühendab mäng kahte põhiomadust, mis kehtivad ka ühiskondlikus elus. Esiteks, nii nagu ühiskonnal, on ka mängudel teatavad reeglid, mida järgitakse, vastasel juhul ei toimiks kumbki. Teiseks, kehtestatud reeglite kõrval, eeldavad nii mäng kui ühiskondlik elu ka loomingulist vabadust. Eelnevast tulenevalt, näeb Augusto Boal mängudes ühiskonna metafoore. (Boal, 2006, 4,37.)

Samuti on draamat kui õppemeetodit võimalik kasutada isegi sellistes situatsioonides, mis näivad olevat väga keerulised õppimise edendamiseks. Pakkudes „ uut algust“ on draama toimunud kui motiveeriv impulss nende jaoks, kel on õppimiskõhustus või madal motivatsioon õppimiseks. Sellest tulenevalt, draama kasutamine sellistes situatsioonides on avanud uksi sotsiaalsele tõrjutusele, tõstes enesehinnangut, isiklike ja emotsionaalseid oskusi ja toetanud loovust.

(Piekkari, 2005,12.) Säärased oskused on oluliseks eelduseks ka inimese jõustamise puhul, luues eeldused muutuseks juba läbi oskuste ja võimete suurendamise.

Draamas endas on suur potentsiaal olla tervendav (Jones, 2007, 3). Draama võib toetada ka terviklikku terapeutilist ravi, pakkudes turvalist keskkonda uurimaks keerulisi isiklikke teemasid läbi ohutult distantseeritud draama sümbolite ja allegooriate. Terviklike grupiprotsessidega on samuti tõestatud tervendav mõju grupi liikmetele. Näiteks võib protsess grupiga pakkuda kuuluvustunnet, võimalusi peegeldamiseks iseend kui isiksust ning nautida vastastikust toetust. (Piekkari, 2005, 12.)

Protsessdraamal on olnud märkimisväärne mõju õppimisele mitmetes erinevates gruppides nagu vanglas, koolides, noorte varjupaikades jne. Erinevates riikides on draamat kui alternatiivset viisi õppimiseks rakendatud nüüdseks juba mitmetel aastakümnetel. Draama kasutamise efekti on uuritud ning tulemused on näidanud, et draama võib edendada kvalitatiivset õppimist, mis võtab arvesse erinevaid individuaalseid õppimisviise. Osalusdraama näib, näiteks, kasutavat ja kombineerivat praktiliselt kõiki erinevaid õppimiskanaleid ja protsesse nagu on auditiiivset, liikumisomaduse, visuaalse, kompimise, multisensoorse, matemaatilise, inimsuhete, intuiitiivse. Ometi, tulenevalt nende protsesside keerukusest, on raske mõõta sellist kvaliteediga õppimist. (Piekkari, 2005, 12.) Kvalitatiivne õppimine on oluliseks lähtekohaks ka jõustamise puhul, mis oma sisult eeldabki kvalitatiivseid muutusi inimeses. Vastasel korral peaks jõustamine eeldama stabiilset ja järjepidevat protsessi, kuna inimeses ei ole toimunud muutusi, mis võimaldaksid tal vabaneda tekkinud blokeeringust.

Draama kasutamise põhjus võib samuti olla ka ideoloogiline. Draamat võib kasutada kui jõustamise vahendit ning sellest tulenevalt võib draama kaasa aidata sotsiaalsele muutusele ja marginaliseerunud gruppide kaasamisele, ning luua võimaluse, mis põhineb nende endi prioriteetidel, mitte nende prioriteetidel, kes dikteerivad ülevamalt poolt või läbi formaalse haridussüsteemi. (Piekkari, 2005, 13.)

Osalusdraamat (mitte iga draamat) peetakse demokraatlikuks ja kriitiliseks vahendiks õppimisel, kus mõlemad, nii „õpetaja“ kui „õpilane“ võivad üksteiselt õppida, veelgi täpsemalt, koos õppida. Osalusdraama õpetaja/juhendaja ei saa kunagi olla täielikult õppinud spetsialist subkultuuride osas, millega ta töötab. Toomaks näidet: ainult mustlased võivad tõeliselt mõista,

missugune on mustlaste elu. Siiski, nii mustlasest draama juhendaja ja mustlasest protsessis osalejad võivad üksteiselt saada uusi perspektiive oma ellu. (Piekkari, 2005, 13.) Samuti on jõustamise protsessis aluseks teadmine, et inimene ise on oma elu ekspert. Sotsiaaltöötaja ei saa võtta jõustamise protsessis eksperdi rolli, kuna tema ei oma neid teadmisi ja kogemusi, mida oma tema klient, kes jõustamist vajab. Sotsiaaltöötajal on küll jõustamise protsessi juhtimise roll, ent seegi on sõltuvuses ja vastavuses kliendi vajadustega.

Draama on samuti grupiprotsess, mis alati aktiveerib ja arendab sotsiaalset õppimist, emotsionaalset intelligentsust, väärtuste argumendid, hingestatud mõtlemist, intuitsiooni ja teisi meta-õppe oskusi, mis on tunnustatud kui olulised elemendid inimese õppeprotsessis. Siiski on need oskused tihti kõrvale jäetud või pole neid võimalik täielikult katta formaalses õppesüsteemis, eriti juhul, kui tegemist on õppimisraskustes noortega, mis tihtipeale baseerub sotsiokultuurilisel taustal. (Piekkari, 2005, 13.)

August Boal on öelnud: „Teater on keel, läbi mille saavad inimesed osaleda aktiivses dialoogis teemadel, mis on neile olulised. See lubab indiviididel luua turvalise keskkonna, milles nad on ehk gruppina ning see lubab neil uurida vastastikulisi mõjusid, millest nende elu koosneb.“. (Rohd, 1998, xix). Vastastikuliste mõjude uurimine arendab noore sotsiaalset õppimist ning samuti empaatiavõimet ning suurendab seeläbi ka noore võimekust tulla toime konfliktiolukordadega.

Draama kui õppemeetodi kättesaadavuse teeb lihtsaks asjaolu, et tegelikult saavad kõik osaleda seda sorti teatris. Teatriharidus, teatri kogemus, isegi teatri tundmine ei ole nõutud. Mis on nõutud, on soov astuda dialoogi rõhumiste kohta meie elus, ja kasutada selleks teatrit kui vahendid, et mõjutada seda soovi. Tulemuseks on, et raskused ei ole mitte teatri osas. Raskused, just olulised raskused on rõhumistes, millele grupp, klass või kommuun tahab vastu astuda ja võitluses taastamaks dialoogi. (Rohd, 1998, xi.) Teater loob aga võimaluse harjutada ning proovida, kuidas on võimalik säärasele rõhumistele vastu astuda või kuidas taastada dialoogi, millest on saanud monoloog.

Rohd (1998, xi) lisab, et teiseks põhiliseks eelduseks tema teatris on tegelik vajadus inimese keha ja psüühika järgi – mõistus, süda, hing – loomaks dialoogi. Seda rõhutavad ka Clifford ja Herrmann: draama hõlmab mõlemat, nii mõistust kui süda. Läbi draama õppimine põhineb

aktiivsel mõistuse, keha, tunnete ja hinge kaasamisel. Me võtame endale teiste rolle ning kogeme erinevaid situatsioone, läbi mille meie arusaam meist endist ning teistest ning maailmast kasvab. Draama pakub võimaluse kõnetada moraalseid dilemmasid, väljendada enda tundeid, olla loominguline ning avastada uusi võimalusi ja olemise võimalusi. Draama nõuab inimestevahelist suhtlemist – see on sotsiaalne protsess. (Clifford, Herrmann, 2006, 16.)

Just seeläbi, et draama on kogemuslik, on see ka võimeline andma inimestele jõudu ja motivatsiooni. Inimene kogeb ise läbi, kuidas tema teod võivad muuta teiste inimeste tegusid, kuidas need on omavahel seotud ja kuidas need üksteist mõjutavad. Samuti suurendab see inimeses empaatiavõimet, sest just läbi draama on meil võimalik astuda teise inimese rolli, nägemaks ka tema vaatepunkti ja seisukohti. Empaatiavõime aitab inimesel mõista, miks inimesed tema ümber käituvad tema ümber nii, aidates mõista omavahelisi konflikte ja probleeme.

Dialoogi olemasolu on rõhumise vältimiseks esmatähtis. Me peame olema võimelised saatma signaali ka tagasi, avameelselt rääkima, seda eriti olukordades, kus me tunneme, et meile on liiga tehtud. See on niivõrd oluline, et kui dialoog peatub ning see asendub rõhumisena monoloogi näol, siis tunneme, et meid on ilma jäetud meie oma inimlikkusest, mis, vastavalt Michael Rohd'ile on see, mis praegu toimumas on. Vaheldumisi sellele, need tingimused, organisatsioonid või inividid, kes haakuvad monoloogiga, tõenäoliselt ei taasta dialoogi või ei leevenda rõhumist. Sel juhul on rõhutu ülesanne – kes iganes tajub monoloogi – astuda vastu meie rõhujatele ja, küllaltki irooniline ülesanne – taastada dialoog rõhuva jõuga. (Rohd, 1998, xii.)

2.3. Augusto Boal ja rõhutute teater

Mõistmaks rõhutute teatrit (*Theatre of the Oppressed*), selle olemust ja eesmärki ning seeläbi ka foorumteatrit, on esmalt vaja mõista selle looja Augusto Boal'i elulugu ja –filosoofiat. Oluline on kirjeldada ka rõhutute teatri süsteemi, kuhu foorumteater kuulub. Käesolev peatükk annab ülevaate Augusto Boal'i eluloost ja -filosoofiast, rõhutute teatri kujunemisest ning selle eesmärkidest.

Rõhutute teater kujunes välja vajadusest suunata tähelepanu erinevatele rõhumistele ning seejärel ka vabastada sellest. Rõhutute teater on Augusto Boal'i poolt loodud teatrisüsteem, mis hõlmab endas mitmeid meetodeid ja tehnikaid, töötamaks erinevat tüüpi rõhumistega. (Buchleitner, 2010, 58.) Doris Kareva läbiviidud intervjuus Iwan Brioc'iga 2011.aastal on välja toodud, et rõhutute teater põhineb ideel, et monoloog tuleb asendada dialoogiga, sest just monoloogis nägi Augusto Boal rõhumist ning seda ka teatrisaalis. Rõhutute teater esindab rõhutuid ning kutsub kõiki üles dialoogiks (Kareva, 2011).

Augusto Boal sündis Rio de Janeiro aastal 1931, tema isa oli pagar, ema aga koduperenaine. 1952.aastal siirdus Boal New Yorki ning hakkas Columbia Ülikoolis õppima teatrikunsti, asudes neli aastat hiljem tööle São Paulo Arena Teatris. Just selles teatris hakkaski Boal eksperimenteerima uute teatrivormidega. (Babbage, 2004, 1)

1960.aastate lõpus, 1970.aastate alguses valitses Brasiilias poliitiliselt repressiivne olukord. Lisaks sellele juba varasemalt kehtinud majanduslik ebastabiilsus, krooniline inflatsioon, olukord, kus 1% elanikkonnast omas 50% haritavat maad. Sõjaväe poolt viidi läbi mitmeid repressioone, valitsuse võimu pideva suurenemise kõrval vähenesid tsiviilisikute õigused. Igasugune kultuuriline väljendus oli rangelt tsenseeritud. Kõik see oli suurepärase pinnas rõhumisele, poliitilise jõu ärakasutamise, rikaste ja jõukate valitsemisele. (Babbage, 2004, 1-3, e-raamat.)

Kuna Boal oli kultuuritasandil aktiivne, nähti temas ohtu kehtivale režiimile. Üha pingelisem õhkkond ja valitsusepoolne rõhumine sundis Boali Brasiiliast põgenema 1971.aastal. Esimeseks sihtkohaks sai Argentiina, kuhu ta jäi viieks aastaks. Nende viie aasta jooksul avaldas Boal kaks

raamatut. Üks nendest oli 1973.aastal ilmunud „Theatre of the Oppressed“ („Rõhutute teater“). (MTÜ Foorumteater, 2012, 5.)

Rõhutute teater on teatraalne meetod, mis on saanud mõjutusi Paulo Freire'lt ja tema raamatult „Pedagogy of Hope“ (ibid). Rõhutute teatri tekstid on olulise tähtsusega neile, kes on kunagi tegelenud küsimusega kas teater on võimeline mõjutama inimese elusid. Boali tehnikaid on otseselt ja ka kaudselt võetud kasutusele sellistel erisugustel aladel nagu poliitilised protestid, haridus, teraapia, vanglad, tervis ja ka kohalikud omavalitsused. (Babbage, 2004, 1, e-raamat.)

Rõhutute teater koondab endas mitmeid erinevaid tehnikaid, tegelemaks erinevate rõhumistega. See sisaldab endas erinevate koosmõjude analüüsi (sotsiaalne, majanduslik ja poliitiline) konkreetsete inimeste näol, kes on ühes konkreetses kohas ühel konkreetsel ajal. Samal ajal arvesse võttes sisemisi ja välimisi väljakutseid, millega inividid või kogukonnad kokku puutuvad. Boal'i rõhutute teatri teooria ja praktika tuumaks on inividide ja kogukondade hädavajalikkus ületada hirne ning saada teadlikumaks alternatiivsetest võimalustest, saada teadlikuks juba olemasolevast võimekusest, et astuda vastu reaalsele ja tajutavatele väljakutsetel/rõhumistele, realiseerimaks võrdsust ka õiglust oma elus. (Johnson, Emunah, 2009, 480.)

Rõhutute teatri tehnikatest annab ülevaate rõhutute teatri puu (Joonis 1). Alljärgnevalt on kirjeldatud rõhutute teatri puu kõiki tehnikaid.

Pilt/Kujund (*Image*), **hää** (*Sound*) ja **sõna** (*Word*) asuvad puu juurtes, moodustades lahutamata osa rõhutute teatri tehnikatest (Boal, 2006, 4).

Pilditeater (*Image Theatre*) – pilditeatris osalevad kõik füüsiliselt, kasutades väljenduseks vaid oma keha või vormides skulptuure teistest (Boal, 2005, e-raamat). Pilditeatris esitatavad teemad võivad olla nii otsesed (nt veepuudus) kui ka rohkem metafoorilised (nt vabaduse puutumine). Ajaliselt kujunes pilditeater välja 1973.aastal, kui Boal töötas Peruu (Boal, 2005, e-raamat). Kui Boal mõistis, et üks sõna võib iga inimese jaoks tähendada erinevat asja, otsustas ta hakata kasutama pilte (Boal, 2002, 174.)

Foorumteater (*Forum Theatre*) – Kõige levinum rõhutute teatri tehnika (Boal, 2005, 79). Vaata lähemalt foorumteatri peatükist lk 27.

Ajaleheteater (*Newspaper Theatre*) – Koosneb mitmetest lihtsatest tehnikatest selle kohta, kuidas muuta igapäevased uudised (ja ka teisi, mitte teatrilaseid materjale) teatrietendusteks (Boal, 2000, 146).

Otsene tegutsemine (*Direct Action*) – see osa tehnikatest keskendub protestiaktsioonide, marsside, meelevalduste ja paraadide, tööliste organiseeritud gruppideks kogunemise jt tegevuste teatraalsemaks muutmisele. See tähendab, et sellistel aktsioonidel kasutakse maske, laule, tantsu ja koreograafiaid. (Boal, 2006, 15.)

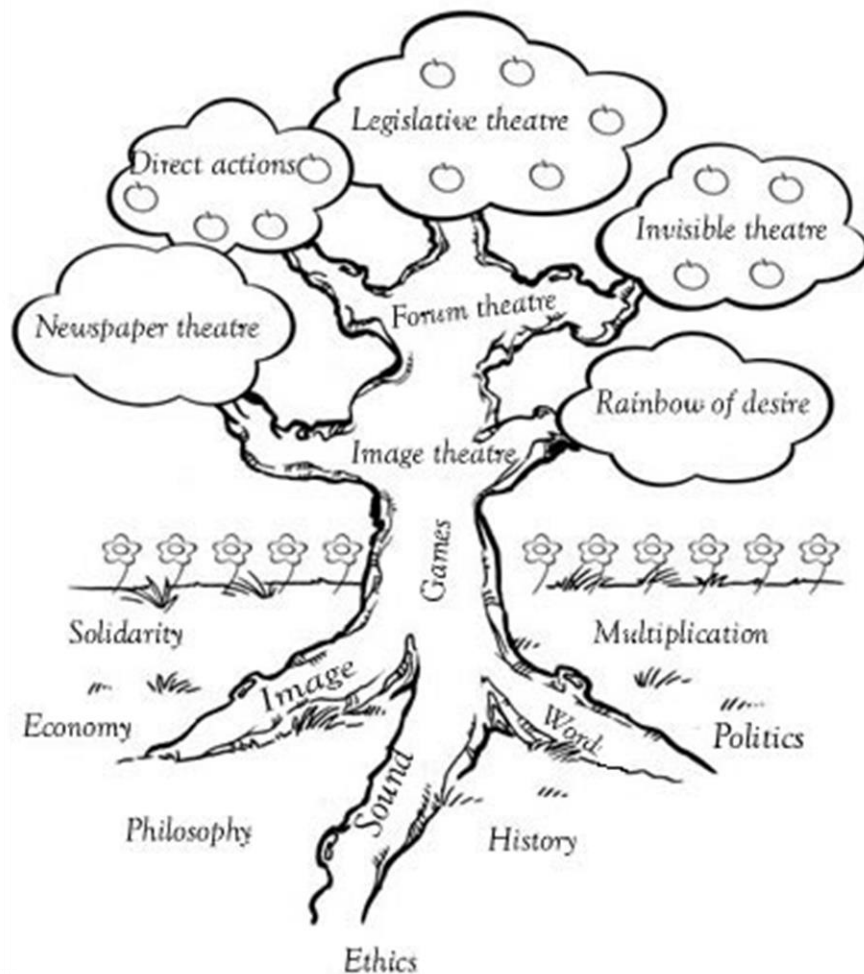
Seadusandlik teater (*Legislative Theatre*) – seadusandliku teatri tehnika kujunes välja kõige hiljem, võrreldes teiste rõhutute teatri tehnikatega. Seadusandliku teatriga proovitakse poliitilises süsteemis kasutada teatrit. Seda eesmärgiga kujundada õigemad ja puhtamat demokraatiat ning kasutada teatrit mõjutamiseks sotsiaalset muutust. Seadusandlik teater omab endas elemente kõikidest teistest rõhutute teatri tehnikatest, olles seega tunduvalt keerulisem ja komplekssem, kui on seda teised tehnikad. (Boal, 2000, 1, 14.)

Nähtamatu teater (*Invisible Theatre*) – nähtamatu teatri puhul esitatakse stseen väljaspool teatrilava. See tähendab, et stseen etendatakse näiteks tänaval, restoranis või mujal ning publik moodustub nendest inimestest, kes on sel ajahetkel selles kohas. Nähtamatu teatri puhul on oluline, et publikul (mis on moodustunud juhuslikult) poleks vähimatki aimu, et tegu on ettevalmistatud etendusega. Nähtamatut teatrit „etendatakse“ kohtades, kuhu on kogunenud publikut. Kõik pealtvaatajad, kes „etendust“ näevad, saavad koheselt kaasatuks ning etendatud stseeni mõju kestab kauem, kui vaid etendamise ajal. (Boal, 2000, 158.) On oluline, et nähtamatu teatri „etenduse“ teema oleks antud hetkel ühiskonnas oluline, pakuks kõneainet ning tekitaks dialoogi. Samuti peavad kõik näitlejad olema valmis ka teiste osalejate ja pealtvaatajate sekkumiseks, kes võivad ühineda avalikult peetud arutellu ning oma arvamust avaldada.

Soovide vikerkaar (*Rainbow of Desires*) – Boal lõi soovide vikerkaare tehnikad selleks, et uurida indiviidide sisemisi rõhumisi ning seejärel asetada need laiemasse konteksti. Soovide vikerkaar kujunes välja Boal'i sel eluetapil, kui ta elas Euroopas. Euroopas elades avastas Boal, et kuigi Euroopas on inimeste põhivajadused tublisti rohkem tagatud kui Brasiilias, oli siiski inimeste enesetappude arv üllatavalt kõrge. Uurides selle põhjuseid, hakkas Boal märkama, et on olemas ka teistsugust rõhumist kui see, mis ta oli Brasiilias kogenud (rassism, ebainimlikud

töötingimused, politsei domineerimine jne), näiteks üksildus, tühjuse tunne, võimetus teistega vabalt suhelda jne. Kui varasemalt oli rõhumine silmale nähtav, siis nüüd see muutus – rõhumine oli inimese enda sees. (Boal, 1995.) Kõik soovide vikerkaare tehnikad keskenduvad inimese sisemistele rõhumistele.

Tree of the Theatre of the Oppressed

Joonis 1. Rõhutute teatri puu (The Organisation of the Theatre of the Oppressed, 2013)

2.3.1. Foorumteater

„Tundes empaatiat peategelase suhtes, kes kannatab millegi pärast ja genereerides mõtteid, kuidas tal paremini võiks minna, abistavad inimesed tegelikult samal ajal märkamatu ka iseennast (Velberg, 2008, 16).“

Käesolev peatükk annab ülevaate foorumteatri meetodist, selle päritolust rakendamise võimalustest. Põhjalikumalt on antud ülevaade foorumteatri etenduse ülesehitusest ja selle läbiviimisest. Peatüki lõpus antakse ülevaade foorumteatri ja jõustamise sarnasustest.

Foorumteater on Brasiilia teatridirektor ja lavastaja, Augusto Boal'i loodud teatrimeetod, moodustades ühe osa tema osalusteatri süsteemist – rõhutute teatrist (Piekkari, 2005, 15). Foorumteatri nimetus ise tuleneb Vana-Roomast, kus foorum tähistas linnaplatsi, kuhu koguneti arutamaks probleeme (Kareva, 2011). „Oma olemuselt on see draamavorm, mis ajendab provotseerival viisil olukorrast aru saama ja õppima leidma lahendusi. See loob strateegiaid abistamiseks indiviide või grupe, kes peavad toime tulema rõhumisega (ibid).“

Foorumteatrit rakendatakse kahes vormis: etendus ja töötuba. Samas on foorumteatri töötoa üheks tulemuseks etendus, mis on loodud töötoas osalejate enda poolt. Foorumteatri etenduse puhul on oluline eristada kolme kindlat rolli, kes kõik on omavahelises seoses: näitlejad, jokker, (pealt)vaatajad-näitlana (inglise keeles *spect-actor*) (Schvede, 2012, 9). Jokker on foorumteatri etenduste lavastaja, juht ja etenduse läbiviija, kes juhhib kogu protsessi ja vahendab publikut näitlejatega (Kareva, 2011). (Pealt)vaataja-näitleja mõistet kasutatakse tähistamiseks foorumteatri etenduse publikut, kes osaleb etenduse kõikides protsessides (Velberg, 2008, 16). Foorumteatri töötoa puhul on eristatavad kaks kindlat rolli: jokker ehk töötoa läbiviija ning (pealt)vaataja-näitleja.

Foorumteatri puhul (ja ka rõhutute teatris laiemalt) on oluliseks eesmärgiks dünamiseerimine. Selle mõistega tähistatakse publiku aktiveerimist, et nad sekkuksid loo kulgu ning muudaks seda, mitte ei suhtuks juhtumisse passiivselt, kandes passiivsust edasi ka igapäevaelu laiemalt. Kuigi Boal seob dünamiseerimise katarsisega, kannab see pigem ideed puhastumisest, mis järgneb hirmu (rõhumisele vastu astumin) ületamisele. (ibid.)

Foorumteatri etenduse puhul valmistavad foorumteatri näitlejad koostöös jokkeriga ette ühe probleemloo vastava skeemi järgi (vt Joonis 2). Enne loo etendust viiakse koos publikuga läbi soojendusmänge, mis aitavad luua vabamat ja seeläbi ka turvalisemat õhkkonda, samas toovad fookuse antud ruumi, kus tegevus toimub.

Etenduse käigus püüab loo peategelane ületada mingisugust teatavat rõhumist (näiteks koolikiusamine), ent seda ebaõnnestunult, esitades seega nn anti-mudeli (Velberg, 2008, 16). Etenduses esitatud probleemi puhul on oluline, et antud teema puudutaks ka publikut, oleks nende jaoks oluline. Pärast loo esimest etendamist algab jokkeri töö koos publikuga, eesmärgiga aidata loo peategelast.

Pärast loo vaatamist alustab jokker diskussiooni sellest, mis loos juhtus. Ta küsib publiku käest järgnevat küsimusi:

1. Mis siin loos juhtus?
2. Kas selline lugu on reaalne?
3. Kas keegi on kogunud säärast olukorda?
4. Mis on selle loo peamine probleem?
5. Kas kellelgi hakkas mõnest loo tegelasest kahju?

Siinkohal järgneb jokkeri eestvedamisel hääletus, läbi mille valib publik loo peategelase – tegelase, kellest neil hakkas kõige rohkem kahju. Kui peategelane on valitud, jätkab jokker küsimuste küsimist.

6. Mis on peategelase eesmärk?
7. Kas peategelane saaks muuta loo kulgu? (Schvede, 2012, 10.)

Seejärel hakatakse uuesti etendust vaatama. Nüüd kehtib aga jokkeri poolt sisse seatud reegel, et kui keegi näeb loos olukorda, kus peategelane saaks muuta loo kulgu, ütleb see inimene „STOP“. Pärast loo peatamist järgneb lühike diskussioon jokkeri ja loo peatanud (pealt)vaataja-näitleja vahel teemal, mida tegi peategelane tema arvates valesti. Seejärel palub jokker pealtvaatajal lavale tulla ning esitada oma versiooni sellest, kuidas peaks peategelane antud olukorras tegelikult käituma, et lugu lõppeks tema jaoks hästi. Siinkohal on oluline märkida, et teised etenduses näidelnud tegelased jäävad samuti etendusse ning hakkavad esitama n.ö vastumängu,

mis tähendab reageerimist lavale tulnud (pealt)vaataja-näitleja tegudele. Selliseid asendusi proovitakse läbi mitmeid kordi, kuna ka lahendusi võib antud olukorras olla mitmeid. Iga asenduse järgselt vestleb ka jokker publikuga, uurides, kuidas hindab publik lavale tulnud (pealt)vaataja-näitleja lahendust olukorrale.

Eelnevast tulenevalt esitab foorumteatri etendus ise nn anti-mudeli – et publik saaks näidata, kuidas tegelikult käituda või mis võiksid olla lahendused antud olukorrale. Anti-mudeli kasutamine suunab publiku lahenduste otsimisele ja sekkumisele, mis aitab kaotada rõhumist (Velberg, 2008, 16).

Foorumteatri etendus ei paku lõplikku lahendust. Publik on aga aktiveeritud uurimaks ja avastamiseks erinevaid võimalusi probleemi lahendamiseks, olles kutsutud lavale järgi proovima, näitama võimalikku lahendust loole. (Piekkari, 2005, 15.) Et publikust saab tulla iga soovija lavale oma lahendusvariandi läbi mängima, muudabki foorumteatri interaktiivseks, pakkudes võimalust reaalsus läbi mängida ning asendades monoloogi dialoogiga.

Kogu foorumteatri etendus toimub pealtvaatajate jaoks turvalises keskkonnas, mis on oluline aspekt ka jõustamise puhul. Esmalt aitavad seda luua erinevad mängud, mis on mõeldud publiku nii-öelda soojendamiseks ja vabastamiseks pingest. Mängud aitavad demehhaniseerida inimese keha ja vaimu, aidates kõrvale astuda oma igapäevastest mõtetest (Boal, 2006, 5). Lisaks ühendab publikut konkreetse, lahatava probleemi olemasolu oma elus, mis muudab probleemist rääkimise lihtsamaks.

Foorumteatri publikut toetab aktiivses osalemises ka teadmine, et just publik omab foorumteatris eksperdi rolli. See tähendab, et jokker, kes juhib foorumteatri etendust/töötuba, ei oma teadmisi olukorra lahendamiseks ega anna ka hinnangut. Veelgi enam, inimesed, kes on foorumteatris käsitletava probleemiga kokku puutunud, teavad, kuidas antud probleem mõjub või kuidas oleks võimalik seda lahendada. Jokker ise oma tegelaskuju poolest on neutraalne, ta ei eelista ühte varianti teisele ega vali pooli. Ainult publikul on see võimalus.

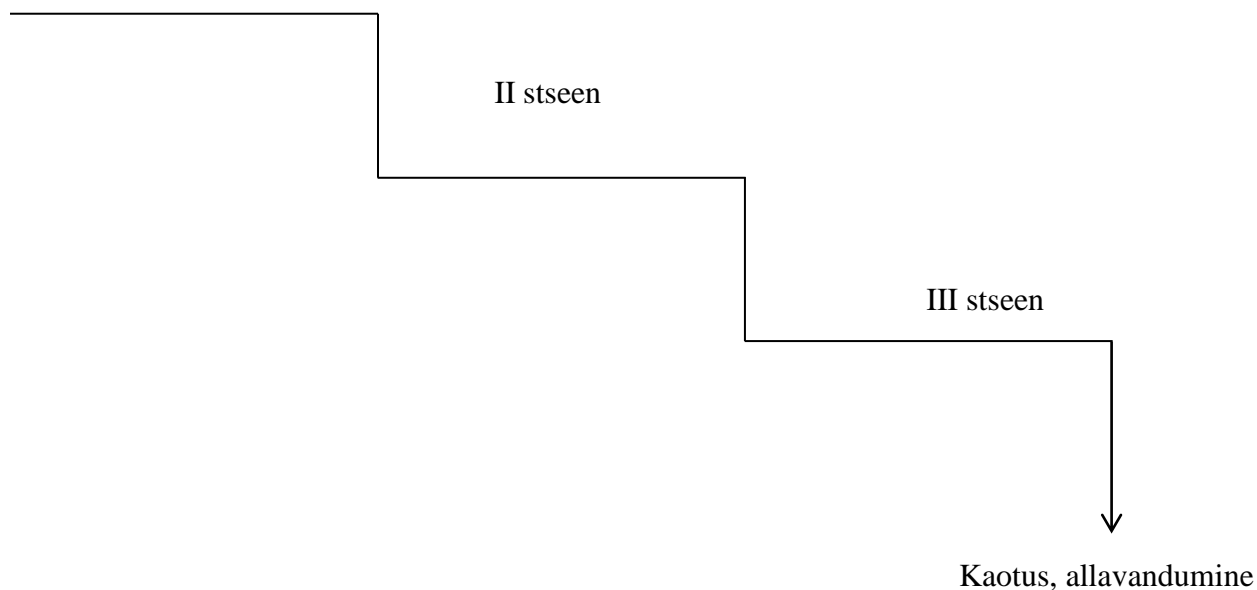
Foorumteatri töötoa puhul on tegemist tehnikaga, millel puudub konkreetne, ettemääratud aeg läbiviimiseks ning töötoas osalev grupp loob ise foorumllood, põhinedes oma kogemustele ja teadmistele. Foorumteatri töötoa harjutusi kasutatakse uurimaks sotsiaalseid teemasid, probleeme ja gruppide rõhumist. Foorumteatrit on kasutatud selliste temade lahkamiseks nagu rassism,

mõnuainete kasutamine, sooline ebavõrdsus või koolikiusamine. Lähtudes Boal'ist, on foorumteatri eesmärk jõustada indiviide ja grappe; foorumteater on harjutamine reaalsuseks. (Piekkari, 2005, 16.)

Kogu foorumteatris kasutatav materjal sünnib kohapeal – see pärineb osalejate läbielatud, põhinedes seega tõestisündinud lugudel (Kareva, 2011). Need lood räägivad konfliktidest, mis on tekkinud ebahütlasest võimu jaotusest ning nende konfliktide lahendamisest (ibid). Doris Kareva läbiviidud intervjuus aastal 2011, toob Iwan Brioc välja ,et foorumteatri puhul on noorte seas kõige levinumaks teemaks sotsiaalne tõrjutus.

Esmase tähtsusega on teadmine, et foorumteatri looja, Augusto Boal on foorumteatri eesmärgiks seadnud indiviidide ja gruppide jõustamise (Piekkari, 2005, 16). Nii nagu jõustamine, tegeleb ka foorumteater rõhumiste ning nende lahendamistega. Just seeläbi, et publikul on võimalus näidata lugusid omaenda elust, lahendada konflikte ja probleeme, millega just nemad kokku puutuvad, ongi foorumteatrit võimalik kasutada kui ühe jõustamise meetodina.

I stseen

Joonis 2. Foorumteatri etenduse ülesehitus.

I stseen – Peategelasel on konkreetne tahe, soov, eesmärk.

II stseen – Peategelase tahet hakkavad murdma kõrvaltegelaste rõhumine (näiteks koolivägivald).

III stseen – Peategelase murdumispunkt, loo kõige tugevamalt väljenduv konflikt, peategelase kaotus ja alla andmine.

Antud mudel on lähtealuseks foorumteatri etenduse lavastamisel. Siiski võib ka siin teatavaid varieerumisi esineda, näiteks algab peategelase rõhumine juba I stseenis ning kõige tugevamalt väljendub loo konflikt hoopiski II stseenis. Siiski on mõlema variandi puhul III stseen samasisuline – peategelase murdumine, kaotus, allaandmine.

3. UURIMISPROBLEEMI ASETUS, AINESTIKU KOGUMISE JA ANALÜÜSI MEETODID

Sotsiaalne tõrjutus on kujunenud suureks väljakutseks nii Eestis kui ka mujal Euroopas, põhjustades põhjalikku ja pikaajalist kahju elamistingimustele, sotsiaalsele ja majanduslikule kaasatusele, emotsionaalsusele ja tervisele noore inimese elus (European Commission). Nii, nagu sissejuhatuses mainitud, on ainuüksi Eestis hetkel üle 40 000 noore, kes avalikust elust kõrvale jäänud. Põhjuseid selleks on mitmeid, esiteks juba antud eagrupid omased suured muutused – iseseisev elu, haridustee lõpetamine jmt. Oluline on siiski probleemi märkamine ning võimalike lahenduste leidmine ning nende realiseerimine olukorra leevendamiseks.

Käesoleva bakalaureusetöö uurimisprobleemiks on: puudub sobiv meetod töötamiseks noorte täiskasvanutega, kes vajavad jõustamist.

Uurimisprobleemist tulenevalt on antud töö eesmärk selgitada välja, kas foorumteater on sobilik jõustamismeetodina töös noorte täiskasvanutega vanuses 18-24.

Sellest tulenevalt on peamiseks uurimisküsimuseks: kas foorumteater on sobilik meetod jõustamiseks?

Uurimistöö alaküsimused:

1. Kas foorumteater jõustamismeetodina on sobilik profülaktika või rehabilitatsiooni mõistes?
2. Mis sihtgrupid peaksid kogema foorumteatrit kui jõustamismeetodit?
3. Mis teemasid või probleeme ei ole foorumteatri kui jõustamismeetodi raames võimalik lahata?

Lähtudes uurimistöö eesmärgist, on töö autor seadnud endale järgnevad ülesanded:

1. Koguda informatsiooni erinevatelt autoritelt, kes on keskendunud draama kui teatrivormi õpetlikkusele, selle jõustavale olemusele.
2. Koguda foorumteatri praktikutelt kogemusi ja arvamusi seoses foorumteatri võimalikkusega olla jõustav.

3. Analüüsida ja koondada kahe eelneva punkti tulemusel saadud informatsiooni.

3.1. Uurimismeetod

Uurimismeetodiks on valitud kvalitatiivne meetod. Kuna foorumteater ja jõustamine taotlevad inimeses kvalitatiivseid muutusi, usub töö autor, et antud kontekstis on efektiivsem kvalitatiivne meetod.

Uurimistöö käigus viidi läbi kaheksa poolstruktureeritud teemaintervjuud (vt Lisa 1). Intervjuud viidi läbi kaheksa inimesega, kes teadsid eelnevalt vaid intervjuu teemat. Intervjuud lindistati, transkribeeriti ning seejärel analüüsiti. Intervjuul osalesid inimesed kahekesi. Autor taotles sellega rohkemate diskussioonide ning arutelude tekkimist, mis lisaks suuremale informatsiooni hulgale aitas kaasa ka vabamale õhkkonnale. Intervjuud viidi läbi aprill 2013 jooksul erinevates kohtades Tallinnas.

Intervjuude valimi puhul oli määravaks tingimuseks asjaolu, et intervjuueeritaval oleks pikaajaline ja mitmekülgne kogemus foorumteatri vallas. Kuigi sihtgrupid on töö käigus olnud erinevad, on kõige rohkem kogemusi olnud töös noortega. Lisaks sellele keskenduti valimi moodustamisel asjaolule, et suurem osa intervjuueeritavatest (kuus intervjuueeritavat) oleksid samast vanusegrupist, kui on need noored täiskasvanud, kelle jaoks foorumteatrit kui jõustamismeetodit rakendada. Töö autor usub, et see aitab tagada intervjuudest pärineva informatsiooni audentsuse.

Lisaks sellele intervjuueeriti kahte Eesti pikaajalist foorumteatri praktikut, kes omavad Eesti kontekstis eksperdi rolli.

3.2. Valimi moodustamine

Intervjuueeritav nr.1 on 23.aastane vene päritolu noormees, kes omab mitmekülgseid kogemusi nii foorumteatri etenduste kui ka töötubade osas alates 2008.aastast. Samuti omab ta oma organisatsiooni, mille eesmärgiks on foorumteatri meetodi pakkumine ning levitamine. Hetkel õpib ülikoolis ajalugu. On läbi viinud ligikaudselt 50 töötuba erinevas keeles (eesti, vene, inglise) erinevatele sihtgruppidele, kellest enamuse moodustavad noored. Osalenud mitmetel rahvusvahelistel rõhutute teatri ja foorumteatri koolitustel, samuti ka ise koolitusi läbi viinud.

Õppinud mitmete koolitajate käe all, nende seas Mari-Liis Velberg, Piret Soosaar, Jouni Piekkari, Micke Renlund, Iwan Brioc, Ury Noy-meir. Jouni Piekkari ja Micke Renlund'i kaudu jõudis foorumteater Soomest Eestisse.

Intervjueeritav nr.2 oli eesti päritolu noormees, kes intervjueerimise hetkel oli 22.aastane. Tema on olnud seotud foorumteatriga alates 2010.aastast ning hetkel õpib ülikoolis ajalugu. On näidelnud mitmetel foorumteatri etendustel ning abistanud töötoa läbiviimist. Samuti on ka tema osalenud mitmetel rahvusvahelistel koolitustel, mis on hõlmanud nii foorumteatrit kui ka teisi rõhutute teatri tehnikaid. On osalenud koolitustel, mida on juhtinud Iwan Brioc, Mari-Liis Velberg, Piret Soosaar, Ury Noy-meir.

Intervjueeritav nr.3 oli 23.aastane neiu, kes on olnud foorumteatriga seotud üheksa aastat. Samuti on ta juhendanud oma foorumteatri gruppi, mis koosnes noortest, ning käesoleval hetkel õpib klassiõpetajaks. On näidelnud paljudes foorumteatri etendustes, viinud iseseisvalt läbi foorumteatri töötube. Osalenud mitmetel foorumteatri koolitustel, nii Eestis kui ka välismaal. Koolitajateks Mari-Liis Velberg, Piret Soosaar, Iwan Brioc, Ury Noy-meir, Jouni Piekkari, Micke Renlund.

Intervjueeritav nr.4 oli 21.aastane neiu, kes on foorumteatrit praktiseerinud viimased kuus aastat. On osalenud mitmetel foorumteatri etendustel ning viinud läbi mõningaid foorumteatri töötube. Omab samuti rahvusvahelist kogemust koolitajate valdkonnas – Iwan Brioc, Jouni Piekaari, Micke Renlund, lisaks ka Mari-Liis Velberg, Piret Soosaar, Ury Noy-meir. Hetkel õpib rekreatsiooni.

Intervjueeritav nr.5 oli 22.aastane neiu, kes esmalt puutus foorumteatriga kokku 2004.aastal. On osalenud mitmetel foorumteatri etendustel. Omab samuti rahvusvahelist kogemust, olles õppinud eelpool nimetatud koolitajate käe all. Hetkel ei õpi.

Intervjueeritav nr.6 oli 23.aastane neiu, kes on foorumteatriga seotud alates 2007.aastast, omades varasemat kokkupuudet foorumteatriga alates 2005.aastast. On osalenud etendustes, viinud läbi töötube nii Eestis kui ka välismaal. Osalenud samuti mitmetel rahvusvahelistel koolitustel, kus koolitajateks on eelpool nimetatud foorumteatri praktikud. Õpib hetkel sotsiaaltööd.

Intervjueeritav nr.7 on 32.aastane naisterahvas, kes on olnud mitmekülgsest seotud foorumteatriga 14 aastat. Omab Eesti kontekstis eksperdi rolli, olles viinud läbi mitmeid koolitusi, töötube, etenduse, koolitanud foorumteatri gruppi ning viinud ka ise läbi uurimistöid foorumteatri valdkonnas. On osalenud mitmetel rahvusvahelistel koolitustel ning aidanud neid ka läbi viia. Osalenud töötubades ja koolitustel, mida on läbi viinud Margo Teder, Jouni Piekkari, Mieke Renlund, Ury Noy-meir, Iwan Brioc, Gill Dowsett, Marco Ferreira. On õppinud sotsiaaltööd.

Intervjueeritav nr.8 on 31.aastane naisterahvas, kes samuti on foorumteatriga aktiivselt tegelema viimased 14 aastat. Viinud läbi koolitusi, töötube, etendusi, koolitanud oma foorumteatri gruppi. Osalenud mitmetel rahvusvahelistel foorumteatri koolitustel ning aidanud neid ka ise läbi viia. Osalenud töötubades ja koolitustel, mida on läbi viinud Margo Teder, Jouni Piekkari, Mieke Renlund, Iwan Brioc, Gill Dowsett, Marco Ferreira. On õppinud Eesti ajalugu.

Bakalaureusetöö lisa 2 all on esitatud väljavõtted intervjuust Portugali päritolu José Soeiroga, kelle näol on tegu rõhutute teatri, eriti seadusandliku teatri eksperdiga. Autor usub, et antud väljavõtted sisaldavad olulist informatsiooni seoses foorumteatriga. Samuti on sealäbi esitatud arvamusi foorumteatrist ka väljastpoolt Eestit.

4. UURIMISTULEMUSED

Alljärgnevalt on esitatud intervjueeritavate vastused uurimistöö pea- ja alaküsimustele.

4.1. Foorumteatri sobilikkus jõustamise meetodina

Kindlustamaks asjaolu, et kõik intervjueeritavad mõistaksid ühtselt, mida tähendab jõustamine, paluti kõigil esialgu selgitada, mida nemad peavad silmas jõustamise all. Seejärel esitati intervjueeritavatele definitsioon jõustamisest : jõustamine on protsess, mille käigus suurendatakse indiviidi või grupi võimekust teha eesmärgistatuid valikuid ning muuta need valikud soovitud tegudeks või tulemusteks (Alsop et al., 2006, 1). Nimetatud definitsioonist lähtub ka käesolev bakalaureusetöö.

Kõik kaheksa intervjueeritavat nõustusid sellega, et foorumteater on sobilik jõustamise meetodina. Küll aga erinesid vastused, kui küsiti, läbi mille väljendub foorumteatri jõustav olemus. Toodi välja, et foorumteatri jõustav element seisneb mõtestatud muutuse esilekutsumises. Muutust kliendi elus taotleb ka jõustamine. „Jõustamise eesmärkideks on aidata inimestel mõista ennast kui põhjuslikke toimijaid, kes peavad leidma lahendusi oma probleemidele (Payne, 1995, 192).“ Kui inimeses ei toimiks jõustamisprotsessi käigus mõtestatud ehk kvalitatiivset muutust, ei ole jõustamisprotsess oma eesmärki täitnud ning inimene jääb samasse olukorda oma elus, kui ta oli enne jõustamisprotsessi algust. Samuti kinnitavad intervjueeritavate vastused ka Augusto Boal'i öeldut, kes on seadnud foorumteatri eesmärgiks jõustada indiviide ja gruppe (Piekkari, 2005, 16).

„Jah. Ma olen kindel, et foorumteater ongi tihti väga jõustava olemusega /.../ Nagu ma enne rääkisin, et minu jaoks on foorumteater relv, vahend, meetod muutuse jaoks. Ja nüüd me just kuulsime jõustamise definitsiooni – oma elu üle kontrolli võtmine, mingite muutuste tegemine. Ehk siis võib öelda, et mingil määral nende kahe, foorumteatri ja jõustamise, eesmärgid kattuvad. /.../ Kui ma ütlen muutus, siis see pole ainult tegudes muutus, vaid muutus inimeses. /.../ Muutus tegelikult saabki olla ainult siis, kui see on sisuliselt mõtestatud muutus. /.../ Selles mõttes, et muutuse jaoks on väga palju erinevaid

asju. On vaja mõtet, on vaja infot ja siis on vaja tegutsemist. See, kui sa tead midagi, aga sa ei tee seda, see ei ole muutus. See, kui sa teed midagi, aga sa ei saa aru, miks sa teed, see ka pole muutus. Ehk siis muutus on selles mõttes teadvustatud tegevus. Ehk kui ma räägin muutusest, siis ma mõtlen seda laiemal tasandil. “ (Intervjueeritav nr.1)

Üks intervjueeritavatest nägi foorumteatri jõustavat olemust selles, et foorumteatri käigus tekivad inimestel uued mõtted ja ideed. Ka siin leiab sarnasusi jõustamisele, arvestades, et jõustamine ei täidaks oma eesmärki, kui inimene ei leia alternatiivseid lahendusi, lähenemisviise või ideid, läbi mille muutus realiseerida. Muutused, mida jõustamisprotsess taotleb, ei saa realiseeruda, kui need pole omaks võetud inimese enda poolt läbi uute suhtumiste ja lähenemisviiside.

„Aga see ongi ju põhimõtteliselt üks foorumteatri eesmärkidest. Sa ikkagi annad ju inimestele uusi mõtteid, et nad jõuaksid teatud otsustele. /.../ Minu arust see ongi üks foorumteatri filosoofia osadest. Selles mõttes, et muutus tekiks, on vaja seda ju kuidagi esile kutsuda. See on täiesti üks osa ja see on täiesti võimalik ja täiesti teostatud asi juba. Edaspidi teostatav “ (Intervjueeritav nr.4)

Veel rõhutati, et foorumteater on jõustav seeläbi, et foorumteater pakub inimesele võimalust asetada end teise inimese olukorda ja võimaluse käitumismustrite muutmiseks.

„Ta jagab. Üks näide, mis mul kohe esimese asjana tuli, on et kui asendusi teha, siis see on käitumismustrite muutmise, läbi mille sa näed, mida saab teha. Ja sa proovid läbi ja võib-olla kunagi elus läheb sul seda vaja. /.../ Näevad erinevaid vaatepunkte ja seda, kuidas käituda, mida teha. /.../ Hästi lihtsalt öeldes – see annab võime panna end teise inimese kingadesse.“ (Intervjueeritav nr. 5)

Suurenenud empaatiavõime aitab mõista inimsuhete põhjus-tagajärg seoseid, mis loob eelduse muutuseks oma käitumises, otsustes ja tegudes. Muutusi inimese tegudes, valikutes ja käitumises taotleb ka jõustamisprotsess. Käitumismustrite muutmise on ka jõustamisprotsessi üheks eesmärgiks ja ka tulemuseks. Vastasel korral ei toimuks edusamme kliendi elus ning klient jääb samasse positsiooni, kui ta oli enne jõustamisprotsessi. Tuues paralleele Payne'i esitatud jõustamise tegevuse mudeli ühe ülesandega:

- „blokeeringute leidmist ja kõrvaldamist, efektiivseks probleemilahenduseks toetuse leidmist ja tugevdamist“ (Payne, 1995, 192).

Et kõrvaldada tekkinud blokeeringut, mis on tingitud kliendi suhtumistest, tegudest ja valikutest, on vaja muuta kliendi käitumismustrit läbi uute ja alternatiivsete valikute ja suhtumiste, mille klient on omaks võtnud. See tähendab, et kliendi käitumismustrit ei saa muuta sotsiaaltöötaja, vaid see peab olema läbi kliendi, eeldades kvalitatiivset muutust kliendis endas. Foorumteater loob võimaluse katsetada erinevaid käitumisviise, mõistmaks nende põhjus-tagajärg seoseid.

Üks intervjueeritavatest tõi välja asjaolu, et foorumteater pakub inimesele kinnitust selle kohta, et tema arvamus on oluline. Samuti ka selle kohta, et asju on võimalik muuta. Jõustavalt mõjub ka foorumteatri etenduse oluline reegel, et etendatud olukorda on võimalik lahendada ning inimeste käitumist on võimalik muuta. Teadmine, et asju saab muuta, mõjub inimestele julgustavalt. Taaskord saab tuua paralleele Payne'i jõustamise tegevuste mudeli ülesannetes esitatuga: blokeeringute leidmist ja kõrvaldamist, efektiivseks probleemilahenduseks toetuse leidmist ja tugevdamist (Payne, 1995, 192).“ Blokeeringute leidmine ilmneb foorumteatri etenduste asenduste läbimängimisel. Just asendused laval aitavad leida blokeeringut ja seda ka kõrvaldada, pakkudes välja erinevaid võimalusi käitumiseks blokeeringu kõrvaldamiseks. Toetust probleemilahenduseks saab asendaja aga esmalt foorumteatri jokkerilt ning ka publikult.

Intervjueeritav pidas oluliseks ka seda, et foorumteatri protsessi jooksul jõustavad noored ka iseennast (mängides läbi erinevaid situatsioone, andes seeläbi üksteisele nõu, kuidas käituda teatud situatsioonides). Samuti võib foorumteater olla kellegi jaoks võimalus ületada hirme (lavahirm, hirm üksinda kellegi ees rääkida jmt). See aitab luua olukorra, kus jokker pole mitte ekspert, vaid inimene ise, kes antud olukorda on kogenud. Samuti, nagu jõustamisprotsessis ei oma sotsiaaltöötaja eksperdi rolli, vaid seda omab inimene, kes ainukesena teab, mida tähendab lahataav probleem või konflikt. Jõustamisprotsesski ei saaks toimida nii kui ta peaks toimida, kui ei oleks võimalust muutuseks.

„Kuna foorumteatris on see, et igäihe arvamus on oodatud, see on esimene samm selles suunas, et anda jõudu juurde. Teed seda veel ja veel ja veel, see ongi see jõustamine ./.../ Kogu foorumteatri protsessis saad sa kinnitust, et alati saab muuta midagi. See annab ka seda jõudu juurde. See kui sa midagi muuta ei saa, see tekitabki kannatust. ./.../ Seda ka,

et need noored, nad jõustavad ju ka iseennast. Nad ületavad hirme ka. Vahel mõni kardab isegi oma nime öelda. /.../ Üksteisele nad annavad jõudu sellega, et nad annavad nõu. Sina ei õpeta neid.“ (Intervjueeritav nr.7)

Siinkohal ilmneb ka foorumteatri kui jõustamismeetodi üks oluline eeldus jõustamise ees. Nimelt on foorumteatri meetod mõeldud läbiviimiseks grupiga. Jõustamismeetodina tähendab see palju laiemat mõju kui pakub seda jõustamisprotsess algsena. Säärane kriitika, et jõustamisprotsessis tegeletakse vaid ühe indiviidiga, mitte kogu rõhutute grupiga, on välja toonud ka Payne: jõustamise puhul keskendutakse vaid ühele konkreetsele indiviidile, taotlemata sealjuures rõhuva sotsiaalse struktuuri muutmist. Sellest tulenevalt langeb rõhk ja vastutus sotsiaalse muutuse eest otseselt kliendile. Kuigi klienti jõustatakse ja toetatakse, seisab klient silmis suurte takistustega. (Payne, 1995, 195.) Kuna foorumteater jõustamismeetodina töötab ühe konkreetse grupiga, jagab see sotsiaalse vastutuse kõikide grupiliikmete vahel, mis antud kontekstis on foorumteatri kui jõustamismeetodi eelduseks. Lisaks sellele leiab inimene läbi foorumteatri meetodi grupilt tuge, mõistes, et on ka teisi inimese sarnaste probleemidega. Siiski tuleks mõista ka asjaolu, et on olukordi, kus klient vajakski just individuaalset tööd ning sel juhul ei ole foorumteatrit jõustamismeetodina ratsionaalne kasutada.

Kõik aspektid, mis foorumteatri jõustava olemusena välja on toodud, esinevad foorumteatri etenduse erinevates etappides, alustades publiku soojendamisest ning lõpetades erinevate lahenduste läbi mängimisega. Publiku soojendamise puhul kasutatakse erinevaid mängu, mis võivad nõuda teatavate hirmude ületamist (öelda oma nimi, väljendada end vaid kehakeelt kasutades), aitamaks luua osalejate jaoks turvalist ning vaba keskkonda. Samuti suheldakse etenduse järgselt publikuga, küsitakse nende arvamust. Kui inimene kardab, et tema arvamus võib saada kriitika osaliseks, võib see tema jaoks olla ebamugav olukord, millega toime tulla, ent saades etenduse läbiviijalt kinnitust, et tema arvamus on oluline, olles täpselt nii õige, kui iga teine arvamus, mõjub see inimesele positiivse kogemusena. Lisaks ka asendused, mida foorumteatri etenduste puhul tehakse, näitavad inimesele, et läbi oma käitumise on võimalik muuta ka teiste inimeste käitumist.

Kõik eelnevalt kirjeldatud etapid omavad olulist rolli kogu protsessis ning on omavahel tugevas seoses. Sellest tulenevalt ei saa neid etappe ka eraldada ega midagi kõrvale jätta, sest see

kahjustaks väga tugevalt kogu protsessi. Sellest võib järeldada, et foorumteater omab jõustavaid elemente oma igas etapis, mitte ainult ühel konkreetsel hetkel.

Oluliseks tagasisideks foorumteatri kui jõustava meetodi osas kujunes intervjueeritavate (nr.4,nr.6, nr.7, nr.8) endi kogemus, mida nad hindasid kui jõustamist.

„Foorumteater on jõustamismeetod. Mina isiklikult saan enda mõistes öelda. Ma tunnen, et see metoodika on mind ennast elus päris palju jõustanud. Ma arvan küll, et ma tänu sellele olen ma märksa julgemaid otsuseid teinud oma elus. Iseenda kohta palju rohkem õppinud.“
(Intervjueeritav nr. 8)

4.2. Foorumteater jõustamismeetodi sobilikkus profülaktikaks ja rehabilitatsiooniks

Kaheksast intervjueeritavatest seitse olid arvamusel, et foorumteater jõustamismeetodina on sobilik nii profülaktikaks kui ka rehabilitatsioonina.

„Mõlemat, kindlasti. Nagu ma ütlesin, me kasutame minevikku olevikus, et muuta tulevikku.“ (Intervjueeritav nr.1)

Mõistmaks konteksti öeldu kohta, et *„me kasutame minevikku olevikus, et muuta tulevikku“* on vajalik lisada ka intervjueeritava nr.1 selgitus:

„Nagu Boal (Augusto Boal, rõhutute teatri süsteemi looja) on öelnud, et foorumteatri abiga sa saad olevikus olles vaadata minevikku, et muuta tulevikku. Ma arvangi et foorumteater on väga hea vahend ja võimalus muutuste esiletoomiseks tuleviku mõistes.“
(Intervjueeritav nr.1)

Intervjueeritav, kes pidas foorumteatrit jõustamismeetodina sobilikuks vaid profülaktika mõistes, vastas pärast mõne aja möödumist sääraselt, et tema vastusest võib välja lugeda ka foorumteatri sobilikkuse rehabilitatsiooni mõistes.

„Või situatsioonis, kus inimesed tunnevad end tihtipeale süüdi. Siis neid situatsioone analüüsida ja nad saavad aru, et nemad ise ei olegi süüdi. Neil on ise võimalik midagi muuta, neid olukordi analüüsida. Koolides või lasteaedades koolivägivalla ennetusena, koolides võib-olla ka narkomaania temaatikal ennetusmeetod, just see riskikäitumine. (Intervjueeritav nr. 8)

Et inimesel tekiks süütunne, tähendab see enamasti, et midagi on juba juhtunud, tekkinud on konflikt, probleem. Kui kasutada foorumteatrit kui jõustamismeetodit, vabastamaks inimene süütundest, asetab see foorumteatri rehabilitatsiooni konteksti.

Lisaks arvasid osad intervjueeritavatest, et foorumteater jõustamismeetodina võib toimida profülaktika kui ka rehabilitatsiooni mõistes samaaegselt. See oleneb aga suuresti publiku kogemustest.

„Kuna foorumteater on tihti ka jagav meetod, kus mängitakse läbi inimestega päriselt toimunud lugusid, siis nendele, kes oma lugusid jagavad, võib tegemist olla rehabiliteeriva protsessina, teiste jaoks on see ennetustöö sarnasteks olukordadeks“ (Intervjueeritav nr.2)

„Et ta on kellelegi ehk rehabilitatsioon ja kellelegi profülaktika. Ja samas ta võib olla mõlemat korraga. /.../ Võib-olla meie arvame, et me teeme ennetust, aga tegelikult on nad seda kogenud. See asi käib nii käsikäes.“ (Intervjueeritav nr.4)

Siinkohal selgub ka asjaolu, et foorumteatri läbiviijad ei tea kindlalt, kelle jaoks publikust on tegu ennetuse või kelle jaoks preventsiioniga. Foorumteater loob küll võimaluse oma lugusid jagada, ent see pole kellegi jaoks kohustus. Sellest tulenevalt võib publikus esineda inimesi, kelle jaoks lahatav teema on rehabiliteeriva mõjuga, samal ajal kui publiku seas on ka neid, kes on konkreetse probleemiga juba kokku puutunud.

Kuigi intervjueeritavatest enamus (7) väitsid kindlalt, et foorumteater jõustamismeetodina toimib nii preventsiioni kui ka rehabilitatsiooni eesmärgil, rõhutas vaid üks intervjueeritavatest, et jõustamise kontekstis oleks foorumteater sobilikum rehabilitatsiooni.

„Loomulikult ennetus, aga kui sa oled juba kogenud, siis foorumteater saab jõustada, et sa hiljem uuesti ei kogeks. Või tuleksid sellest välja. /.../ Jõustamise kontekstis oleks

rehabilitatsioon, kui juba on midagi juhtunud. Siis on rohkem jõudu vaja.“
(Intervjueeritav nr.7)

Antud järeldust toetab ka teadmine, et jõustamine sai alguse vajadusest kaitsta ning toetada gruppe, keda mingil põhjusel ühiskonnas rõhutakse (Payne, 1995, 186). Sellest lähtuvalt omab jõustamine olulist rolli just rehabilitatsiooni mõistes, kuna rõhumine on selleks hetkeks juba välja kujunenud ning sellest võib ka järeldada, et rõhutavad ei ole võimelised ise sellega toime tulema, vastasel olukorral ei tekiks nende rõhumist.

Lisaks kasutavad osad intervjueeritavad ka oma isiklike kogemusi foorumteatri kui jõustamismeetodiga ennetuse mõistes.

„Mul endalgi on olnud nii, et olen foorumteatri etendust näinud, sattunud elus hiljem täpselt samasse situatsiooni ja väga hästi on läinud. Kui mul ei oleks seda kogemust olnud, see oleks minu jaoks täiesti uus situatsioon olnud. Ma arvan, et ma oleks lukku läinud.“
(Intervjueeritav nr.8)

„Minu nägemus on, et see juba toimub, jõustamine läbi foorumteatri. /.../ Meiega on see juba toimunud. Kui ma võtaks end tagasi sellesse hetke, et ma pole foorumteatrist midagi kuulnud, siis ma ei oleks see inimene, kes ma praegu olen. /.../ Aga ma just mõtlen, et ma poleks pooltki seda terviklikkust, teadlikkust ja ma poleks pooltki nii haritud.“
(Intervjueeritav nr. 6)

4.3. Sihtgrupid, kes peaksid kogema foorumteatrit kui jõustamismeetodit

Kaheksast intervjueeritavast neli (intervjueeritav nr.1, nr.3, nr.5, nr.6) leidsid, et foorumteatrit peaksid vähemalt ühe korra elus kogema kõik inimesed eranditult, hõlmates ka noori vanuses 18.-24.

„Kõik. Täiesti eranditult kõik. Ma ei leia, et oleks keegi inimene, kes ei peaks foorumteatrit kogema.“ (Intervjueeritav nr.6)

„Me rääkisime, et see on rõhututele, aga ma arvan et seda võiksid kogeda absoluutselt kõik inimesed. Vahet pole, mis vanusest, soost, rahvusest, uskumusest. Ma arvan et foorumteater on selline, mida võiksid kõik korra proovida ja siis ise otsustada, kas see sobib neile või ei.“ (Intervjueeritav nr.1)

Samal ajal, kui intervjueeritav nr.1 arvas, et foorumteatrit peaksid kogema kõik, lisas ta siiski ka foorumteatri üldisema sihtrühmad.

„Aga eelkõige kui me räägime sihtrühmadest, siis foorumteater räägib välisest rõhumisest, siis pigem peaksid olema sihtrühmad, kellel on välise rõhumisega probleeme. Ehk siis standartvähemused, kes meil ühiskonnas on. Venekeelne vähemus, naised, LGBT (lesbi, gei, bi- ja transseksuaalsed) inimesed, immigrandid, mustanahalised. Viimased mitte küll Eesti ühiskonnas väga. Klassikalised vähemusrühmad, kes tänapäeval defineerivad end vähemustena, võiksid foorumteatrist kasu saada.“ (Intervjueeritav nr.1)

Siinkohal kattuvad ka foorumteatri ja jõustamise sihtrühmad. Ka jõustamise puhul tehakse tööd inimestega, kes on ühiskonnas rõhutatud, kuna antud rõhumine ise pärineb ühiskonnast, inimest ümbritsevatest inimsuhetest. Ka foorumteatri meetod eeldab välise rõhumise olemasolu.

Ka alljärgnevast vastusest joonistuvad välja konkreetsed vähemusrühmad ühiskonnas.

„Need, kes on oma elusse kusagile kinni jäänud, kes kannatavad. Samuti tegelikult ka need, kes rõhuvad. Et nad näeks kõrvalt seda. Sest ega nad vähem ei kannata. Mingi sotsiaalsed konkreetsed grupid, kes ongi alla surutud juba. Ka näiteks eakad, kes ei ole suures plaanis. Või puuetega inimesed. Või lapsed, kel on erivajadused. Praegu räägitakse isegi naistest, et palgad ei ole piisavad.“ (Intervjueeritav nr.7)

Intervjueeritav nr.7 oli ainuke, kes leidis, et foorumteatrit peaksid kogema ka need, kes rõhuvad. Samas leidis intervjueeritav nr.1, et juhul, kui rõhujad kogevad foorumteatrit, on sel ka olulisi ohukohti. Antud arvamus ilmnes küll teistsuguse küsimuse alt. Küsimus oli: mis on need olukorrad, kus foorumteatri kasutamine oleks kahjulik.

„Kui foorumteater annab rõhutavale võimalusi oma olukorra parandamiseks siis täpselt sama moodi saab seda kasutada ka vastupidiselt – et rõhutav saaks juurde meetodeid, kuidas rõhuda. Ehk siis näiteks nagu on olnud see foorumteatri hirm, et seda kasutatakse

kuskil USA korporatiivses maailmas, kus paremini töölisklassi rõhuda. Foorumteatri kasutamine rõhumise suurendamiseks.“ (Intervjueeritav nr.1)

Teised intervjueeritavatest (intervjueeritav nr.2, nr.4, nr.7, nr.8) tõid välja erinevaid vastavaid sihtgrupe või ealisi tingimusi selles osas, kes peaksid kogema foorumteatrit. Oluliseks peeti, et just noored (20ndates aastates) kogeksid foorumteatrit, aitamaks noortel mõtestada oma tegevusi.

„Minu meelest peaksid kõik selles vanuses, 20ndates, foorumteatrit kogema. Just sellepärast, et see paneb neid loodetavasti, vähemalt mingiks hetkeks ja siis äkki ka kauemaks ajaks, mingeid analüüsivaid mõttemalle mööda tegutsema. Rohkem analüüsima, juba sellepärast. Kõik võiksid selles vanuses foorumteatri ühe korra ära kogeda. Ja siis kindlasti kõik, kellel on rõhumine.“ (Intervjueeritav nr.2)

„Lähteülesanne on foorumil ikkagi see, et ta peaks seisma inimõiguste eest. Ja kui need õigused mingile sihtgrupile ei ole tagatud, et nad ei saa, mida nad tahavad, näiteks naised ei saa meestega võrdselt palka, nende hääl ei kõla. Siis tullakse, aidatakse, jõustatakse gruppi, et nende hääl kõlaks, et nad saaks oma õigused tagasi. Lähteülesanne on see ikkagi.“ (Intervjueeritav nr.8)

Samuti rõhutati asjaolu, et foorumteatri mõtestatust edasi anda, võiks seda rakendada alates teatud vanusest. Nooremate jaoks ei pruugi foorumteatri mõte arusaadav olla.

„Mina arvan, et foorumteater on mõeldud noortele, vanadele. Kui sa tahad seda mingi mõttega teha ja inimesele kohale jõuda, siis võib-olla esimestele-teistele klassidele ei jõuaks nende mõtetega kohale. Et võib-olla põhikooli keskastmest alates kuni tõesti vana eani välja kõikidele inimestele, kes on oma elus kogunud mingit situatsiooni, kus nad tahaksid midagi paremini teha. Ehk nad isegi ei teagi, et midagi sellist on kunagi toimunud, siis võib-olla sealt (foorumteatrist) nad saaksid mõtteid, et midagi teistmoodi teha.“ (Intervjueeritav nr.4)

Vastupidiselt eelnevale arvamusele, leidis üks intervjueeritavatest, et foorumteatrit võivad kogeda ka nooremad, oluline on, et õige sihtgrupi juurde minnakse õige lähenemisega. Meie hoiak 10.aastaste laste suhtes erinev kui on seda 40.aastate ametnike suunas. Ka oma

igapäevaelus suhtleme erinevate inimestega erinevalt, näiteks tööandjaga vestlus erineb suuresti vestlusest oma lapse või elukaaslasega. Foorumteatri lähenemine peab olema vastavuses sihtgrupiga ning nende vajadustega.

„Minu meelest on foorumteater meile kõigile. Lihtsalt oleneb, et teatud vanusegrupile läheneks õigesti. Sa ei saa vanemate inimestega rääkida nii, nagu sa räägid kolmandate klassidega. Ja vastupidi. Vastav vanusegrupp tahab ikkagi vastavat lähenemist. Ma arvan, et see on ikkagi kõigile.“ (Intervjueeritav nr.3)

Antud põhimõte – lähenemine vastavalt sihtgrupile – rakendub ka igapäevases sotsiaaltöös. Iga kliendi puhul on vajalik individuaalne lähenemine, põhinedes just kliendil endal.

4.4. Teemad, mida ei ole foorumteatri kui jõustamismeetodi raames võimalik lahata

On oluline teada, mis teemasid ei ole foorumteatri kui jõustamismeetodi kontekstis kasulik lahata. Osalt seetõttu, et foorumteater võib sellises olukorras tuua kaasa pigem negatiivseid mõjusid, samuti võib suuremat kasutegurit tuua mõni muu meetod kui foorumteater. Kuigi eelnevalt on pooled intervjueeritavatest välja toonud, et foorumteatrit peaksid kogema kõik, on siiski oluline keskenduda ka konkreetselt sellele, mis olukordades ei ole ratsionaalne kasutada foorumteatrit. Seda põhjusel, et küsides, kes peaksid kogema, ei mõelda selle peale, kes ei peaks kogema. Antud küsimuse esitamine aitab intervjueeritavatel ka selle peale mõelda, olenemata sellest, mis nad vastasid küsimusele, kes peaksid kogema foorumteatrit.

Intervjueeritavatest kaks (nr.5 ja nr.6) leidsid, et pole teemat, mida ei saaks lahata foorumteatri kui jõustamismeetodi kaudu. Siiski rõhutasid mõlemad intervjueeritavad, et iga teema puhul on oluline leida õige lähenemine, õige vaatenurk.

„Ei ole teemat, millega ei saaks tegeleda, sest igal teemal on erinevad vaatenurgad.“
(Intervjueeritav nr.6)

„Ma arvan, et selle võib kokku võtta sellega, et kui teha head eeltööd, siis pole olemas sihtgruppi ja teemat, mida ei saaks puudutada. On raskeid teemasid, on raskeid sihtgrupe.“ (Intervjueeritav nr.4)

Samuti ilmnes intervjuudest (intervjueeritav nr.2, nr.7), et foorumteatri kui jõustamismeetodi kaudu ei tohiks avada väga emotsionaalseid teemasid. Lahates kellegi jaoks ülimalt emotsionaalset teemat, seda pidevalt läbi mängides ja parimat varianti otsides võib see kujuneda hoopis kahjulikuks inimesele, kes antud probleemiga hetkel silmitsi seisab.

„Ma arvan et foorumteater võib-olla ei ole väga hea variant teatud emotsionaalsete probleemide puhul. Näiteks lähedase kaotuse puhul, kui sa hakkad seda korduvalt ja korduvalt läbi mängima. See pole see, mis paranemiseks vajalik on.“ (Intervjueeritav nr.2)

„Kui on väga õrn teema. Mingi ilmselgelt psühhoteeraapiat vajav teema. Pigem oleks individuaalne teraapia vajalik. Foorum on grupis. /.../ Selle grupiga pole vaja teha foorumteatrit, kellel on mingit teist asja vaja.“ (Intervjueeritav nr.7)

On oluline lähtuda teadmisest, et foorumteatri protsess toimub grupis. Sellest tulenevalt ei ole mõistlik foorumteatri raames lahata väga isiklikke, emotsionaalseid teemasid. Inimene ei pruugi end mugavalt tunda ning kokkuvõttes võib see rohkem kahju kui kasu teha ning säärasel juhul oleksid teised meetodid tõhusamad ja kliendile mugavamad.

Intervjueeritav nr.1 tõi välja asjaolu, et foorumteater rõhutute teatri osana on väga konkreetselt suunatud välise rõhumisega tegelemiseks. Sellest tulenevalt ei saa foorumteatriga lahata probleeme, mis on seotud inimese enda mõtete või suhtumistega, mis teda rõhuvad. Sel juhul on tegu juba sisemise rõhumisega ning sel juhul on vajalik kasutada juba muud rõhutute teatri meetodit (näiteks soovide vikerkaart).

„Teine asi on see, et siia ma arvan seda, et foorumteatrit ei peaks tegema, kui sihtrühm ei ole õige. Ehk siis kui me räägime inimestest, kes tahavad foorumteatrit kasutada mitte lahenduste otsimiseks vaid rõhumise suurendamiseks. Või foorumteatrit

kasutada siis, kui meil on sihtrühmaks inimesed, kes ei saa üksteisest aru, siis pole foorumteatrit mõtet teha, siis on näiteks pilditeater palju mõistlikum.“ (Intervjueeritav nr.1)

Siit ilmneb ka foorumteatri kui jõustamise meetodi teatav piiratus. Kui jõustamisprotsessi puhul on võimalik tegeleda ka inimese sisemiste rõhumistega, siis foorumteatri raames pole see võimalik. Küll on aga foorumteatri kaudu võimalik välja selgitada, mis tüüpi rõhumise all inimene kannatab. Sellest tulenevalt on vaja valida ka meetodid, mis sobivad seda sorti rõhumise lahkamiseks. Siiski, jõustamise raames on võimalik tegeleda mõlemat sorti – nii sisemise kui ka välimise – rõhumisega.

Taaskord rõhutati asjaolu, et foorumteatri loos peab olema võimalik muutus. Sellest tulenevalt peab ka lahatavas probleemis olema võimalus muutuseks.

„Kui me räägime foorumteatri loost, siis foorumteatri loos peab olema selge kannataja ja rõhuja ja foorumteatris peab olema võimalus midagi muuta. /.../ Kui me teeme foorumteatrit, siis see peab olema olukordades, kus on võimalik midagi muuta, kus inimesel on mingi tahe. /.../ Nii, et väline rõhumine on oluline ja võimalus, et midagi saaks muuta.“ (Intervjueeritav nr.1)

Samuti lisas intervjueeritav nr.1, et foorumteatrit ei tohiks mitte mingil juhul rakendada, kui selle läbiviija ehk jokker ei ole pädev.

„Esiteks on see, et foorumteatrit ei tohiks mitte mingil juhul teha, kui läbiviija ehk jokker ei ole pädev. Siis peaks olema keelatud foorumteatri läbiviimine, sest ta võib teha rohkem halba kui hea. Me avame mingi inimese probleeme ja hakkame neid vaatama ja siis me ei suuda neid korralikult lahendada. Seda enamasti selle inimese ehk jokkeri ebaprofessionaalsusest tulenevalt või ajapuuduse tõttu, mis on ka ebaprofessionaalsus.“ (Intervjueeritav nr.1)

Oluline on, et grupp, kellega foorumteatrit läbi viiakse, oleks õigesti häälestatud. See hõlmab aga mitmeid erinevaid tingimusi. Esiteks, foorumteater peab põhinema vabatahtlikkusel. Seda on rõhutanud intervjueeritavad nr. 1 ja nr.3. Kui foorumteatri publik on toodud etendust vaatama puhtal seetõttu, et neid karistati pärast tunde jätmisega, on nende hoiak foorumteatri suunas kui karistuse, mille nad peavad lihtsalt ära kandma. Isikliku huvi ja tahtmise puudumisel ei ole ka inimesed enam niivõrd avatud ega valmis oma kogemusi ja arvamusi jagama.

„Keeruline on läheneda sihtgrupile, kes on valesti häälestatud. Kes on toodud foorumteatri etendust vaatama sunniviisiliselt, kes on seal kohustusest, kes on seal seepärast, et neid jäeti pärast tunde. Nad peavad tulema sinna vabatahtlikult, isegi kui neid on üks-kaks. Nad peavad tulema sinna vabatahtlikult, nad peavad tahtma seal olla. Kui nad on juba valesti häälestatud ja sellest saab väga hästi aru, siis nad ongi juba blokeeritud ja nad ei tahagi midagi teha. See on üks sihtgrupp, kellele on väga raske teha.“ (Intervjueeritav nr.3)

5. TULEMUSTE ANALÜÜS

Analüüsid uurimistöö käigus läbi viidud intervjuusid ning kõrvutades intervjuudest pärinevat informatsiooni teoreetilise taustaga selgus, et foorumteater on sobilik jõustamismeetodina mitte vaid noortele täiskasvanutele vanuses 18-24, vaid ka teistele sihtgruppidele ühiskonnas. Kuigi pooled intervjuueeritavatest ütlesid, et foorumteater on sobilik kõikidele inimestele, hõlmates sealhulgas ka noori täiskasvanuid, rõhutasid lisaks kaks intervjuueeritavatest, et foorumteatrit peaksid kogema ka noored. Ülejäänud kaks intervjuueeritavad lähtusid sihtgruppide vajadusest, pidades silmas välimist rõhumist, sihtgrupi õiguste rikkumist jmt. Esitatud kriteeriumite alla võib sobida ka noor, ehk siis nimetatud sihtgrupid ei välista ka noorte olemasolu antud grupis. Sellest tulenevalt saab teha järelduse, et foorumteatrit on võimalik rakendada töös noorte täiskasvanutega vanuses 18-24 ning antud meetodit oleks võimalik kasutada ka töös teiste sihtrühmadega. Oluline aspekt, mida silmas pidada, on asjaolu, et intervjuueeritavatest kõigil kaheksal on kõige suurem kogemus foorumteatri raames just noortega, millest lähtuvalt on nende arvamused ja mõtted kujunenud suuresti praktikast noortega.

Siiski nägid intervjuueeritavad foorumteatri protsessi jõustavaid elemente erinevalt. Samas võis kõiki neid elemente analüüsid jõuda järeldusele, et foorumteatri jõustavad elemendid on olemas igas foorumteatri nii-öelda etapis: alustades mängudest, mida foorumteatris palju kasutatakse, lõpetades etenduse läbimängudega. See näitab, et foorumteater omab jõustavaid elemente läbi kogu protsessi.

Oluline eeldus, kasutamaks foorumteatrit jõustamismeetodina, on aga välise rõhumise olemasolu sihtrühmal. Vastasel korral ei ole foorumteater jõustamismeetodina sobilik ning kasutusele tuleks võtta teised rõhutute teatri meetodid. Võrreldes nii-öelda tavalise jõustamisprotsessiga, on see oluline miinus, kuna viimane lubab tegeleda ka inimeste sisemiste rõhumistega.

Samamoodi on tähtis teada, et foorumteater ise eeldab grupitööd ning seda ei saa teha individuaalselt. Arvestades Payne'i kriitikat sotsiaaltööl, mis nägi jõustamise negatiivse omadusena asjaolu, et kogu protsess keskendub vaid ühele indiviidile, on foorumteatril siinkohal eelis. See aitab jagada sotsiaalset vastutust ning samuti saavad protsessis osalevad inimesed ka üksteist toetada ning nõu anda.

Küsimusele, kas foorumteater jõustamismeetodina peaks oleme keskendunud ennetusele või rehabilitatsioonile, vastasid valdav enamus (7) kindlalt, et foorumteater jõustamismeetodina võib keskenduda mõlemale, nii preventsoonile kui ka rehabilitatsioonile. Kuidas ta kellelegi isiklikult mõjub, sõltub aga konkreetselt selle inimese kogemustest. See aga ei välista olukorda, kus foorumteater täidab mõlemat rolli – olles samaaegselt preventiivne kui ka rehabiliteeriva omadusega. Siiski rõhutas üks intervjueeritavatest asjaolule, et jõustamise kontekstis oleks foorumteatril kui jõustamismeetodil rehabiliteeriv roll, lähtudes asjaolust, et just siis vajab inimene ka kõige rohkem tuge, kui midagi on juba juhtunud. Ka jõustamine ise keskendub rehabiliteerivale poolele, ent samal ajal ei välista see ka ennetuslikku tööd.

Nagu eelnevalt öeldud, leidsid pooled intervjueeritavatest, et foorumteatrit peaks elu jooksul kogema eranditult kõik inimesed, olenemata nende vanusest või taustast. Samas rõhutasid teised intervjueeritavatest, et foorumteatrit jõustamismeetodina peaksid kogema need, kes kuuluvad vähemusrühmadesse, kes on rõhutatud ning kelle inimõigusi on rikutud. Oluliseks peeti asjaolu, kuidas mingile sihtgrupile läheneda või kuidas mingit teemat lahata. Vaid üks intervjueeritavatest leidis, et foorumteatrit jõustamismeetodina peaks kindlasti kogema kõik noored (20.ndates).

Küsimusele, kas on teemasid või olukordi, mida läbi foorumteatri ei oleks mõistlik lahata või oleks see suisa kasulik, vastasid kaks intervjueeritavat, et selliseid teemasid ei ole. Siiski jõudsid teised intervjueeritavad teistsugustele järeldustele. Oluliseks peeti asjaolu, et foorumteatrit ei kasutataks seal, kus on vaja teisi tehnikaid (nt sisemise rõhumise puhul, inimeste puhul, kes ei keelest tulenevalt ei mõista üksteist), keskendudes asjaolule, missugune tehnika tooks maksimaalselt kasu sihtgrupile. Rõhutati ka seda, et teatavate emotsionaalsete ja isiklike probleemide lahkamine läbi foorumteatri ei ole mõistlik. Vaid üks intervjueeritavatest tõi välja asjaolu, et foorumteatrit ei tohiks rakendada juhul, kui selle läbiviija pole professionaalne.

Intervjuudest tulenevalt saab välja tuua foorumteatri ja jõustamise ühisosad:

1. Sihtgrupp. Nii foorumteater kui ka jõustamine töötavad inimestega, kes on rõhutatud ühiskonnas.
2. Eesmärk. Nii foorumteater kui ka jõustamine taotlevad muutusi inimeses endas, tema suhtumises ja käitumismustrites;

3. Suhtumine inimesse. Nii jokker foorumteatris kui ka sotsiaaltöötaja jõustamisprotsessis ei oma olukorra lahendamisel eksperdi rolli. Jokker ja sotsiaaltöötaja mõlemad usuvad, et vaid see inimene, kes on antud olukorraga kokku puutunud, teab, kuidas see mõjub ning kuidas sellest olukorrast välja tulla.
4. Lähenemine sihtgrupile/inimesele. Nii foorumteatri kui ka jõustamise puhul on oluline läheneda individuaalselt sihtgrupile (kui tervikule) või inimesele.

Välja toodud ühisosad näitavad selgelt, et nii jõustamise kui ka foorumteatri teoreetiline taust ühildub. Siiski on tarvis rõhutada, et foorumteatri kui jõustamismeetodi (ja ka foorumteatri enda) kaudu on võimalik tegeleda vaid välise rõhumisega, säärane kriteerium ei kehti aga jõustamisprotsessi kohta, mis võib tegeleda nii sisemise kui ka välimise rõhumisega. Teine rõhutamist vajav aspekt on, et foorumteater jõustamismeetodina on meetod grupile, mitte indiviidile. Foorumteatrit, oma eesmärgist lähtuvalt, ei ole võimalik läbi viia vaid ühele inimesele, see on siiski grupiprotsess, mis eeldab, et lahatavad teemad oleksid sobilikud grupis arutlemiseks.

6. KOKKUVÕTE, JÄRELDUSED JA ETTEPANEKUD

Käesolevaks aastaks on foorumteatrit Eestis rakendatud 14.aastat. Kuigi see on pikk aeg ühe meetodi levimiseks, ei ole foorumteater levinud veel nendele erialadele, kus tehakse tööd inimestega. Kindlasti on see seotud ka sellega, et Eesti kontekstis ei ole piisavalt inimesi, kes suudaksid professionaalselt viia läbi foorumteatri etendusi või töötube. Teisalt on foorumteatri puhul olnud alati küsimuseks, kuidas selle mõju hinnata. Ankeetküsitlus pärast foorumteatri etendust või töötuba ei pruugi anda ausaid vastuseid. Inimesed võivad küll pärast etendust olla veendumusel, et see jõustas neid, ent see on ajendatud emotsioonidest, mida foorumteater nihutab. Samuti, kui viia küsitlus läbi mõne aja möödudes pärast foorumteatrit, on võimatu hinnata, kas foorumteatri etendus on inimest mõjutanud või on seda teinud mõned teised tegurid.

Raskustest tulenevalt, mis esinevad foorumteatri mõju hindamisel, lähtuti ka käesoleva uurimistöö uurimismeetodi ja –valimi koostamisel. Eesti kontekstis on intervjueeritavate näol tegu ühe pikaajalisemate ja mitmekülgseimate foorumteatri rakendajatega. Uurimistöö eesmärgist lähtuvalt on vajalik, et intervjueeritavad mõistaksid foorumteatrit, selle rakendusvõimalusi ning mõju sihtgruppidele. Oluline on ka märkida, et kaks intervjueeritavatest on ka ise seotud väga tugevalt sotsiaalvaldkonnaga.

Intervjueeritavatest leidsid kõik, et foorumteatrit on võimalik kasutada jõustamismeetodina. Siinkohal nähti jõustava elemendina foorumteatrist eelkõige seda, et see kutsub esile muutust ning seda läbi uute ideede, käitumismustrite muutmiste ja empaatiavõime suurenemise. Muutusele on orienteeritud ka jõustamine. Payne'i poolt välja toodud praktilise tegevuse mudel näeb ette:

- „klientide reaktsioonide ületamist, mis tuleneb negatiivsest väärtustamisest, nii et nad näeksid end olevat võimelised oma probleeme mõjutama;
- blokeeringute leidmist ja kõrvaldamist, efektiivseks probleemilahenduseks toetuse leidmist ja tugevdamist“ (Payne, 1995, 192).

Nimetatud kahe punkti realiseerimine eeldab kvalitatiivseid muutusi inimeses, vastasel korral ei jõuta jõustamisprotsessiga tulemuseni ning inimese olukord ei parane. Foorumteater, nagu ka

jõustamine, tegeleb väga konkreetselt ka blokeeringute leidmise ja kõrvaldamisega, vabanemaks rõhumiseks ning parandades inimese toimetulekut.

Samuti saab foorumteatriga paralleele luua ka Barbara Solomon'i definitsioonist jõustamisest: jõustamine on protsess, mille käigus sotsiaaltöötaja tegeleb koos kliendiga, kasutades erinevaid meetmeid, mille eesmärgiks on vähendada jõuetustest. Foorumteatris tähendab jõuetuse vähendamine konkreetse blokeeringu kõrvaldamist, läbi mille väheneb ka inimese jõuetus. Nii nagu jõustamisprotsessis, on ka foorumteatril mitmeid erinevaid tehnikaid tulemuse saavutamiseks.

Kuigi intervjueeritavatest vaid üks tõstis esile foorumteatri kui jõustamismeetodi olulisuse noorte jaoks, siis ei välistanud noori sihtgrupina ükski teine intervjueeritav. Mitmed näited, mis intervjuude käigus on esitatud, keskenduvad just noortele. Samuti võib intervjuude põhjal teha järelduse, et lisaks sellele, et foorumteater jõustamismeetodina on sobilik tööks noorte täiskasvanutega, on see sobilik ka teistele sihtgruppidele. Oluline on ka arvestada asjaolu, et kuus intervjueeritavat kaheksast, olid vanusegrupis 21.-23.

Küsimusele, kas foorumteater jõustamismeetodina sobib profülaktikasse või rehabilitatsiooni, vastasid seitse intervjueeritavat kaheksast, et foorumteater jõustamismeetodina sobib mõlemasse, täites nii ennetustöö kui ka rehabilitatsiooni eesmärgi. Neid eesmärgi võib foorumteater jõustamismeetodina täita eraldiseisvalt, keskendudes vaid ennetusele või rehabilitatsioonile, või ka korraga (üks foorumteatri etendus võib täita mõlemat eesmärgi). Siiski sõltub see konkreetsest publikust ja nende kogemustest.

Kuigi foorumteatrit on võimalik rakendada jõustamismeetodina, ei saa seda kasutada kõikide teemade või olukordade puhul. Oluline on mõista, mis teemasid saab foorumteatri kaudu lahata ning mis teemasid mitte. Foorumteatri meetodi puhul on peamiseks eeldusteks, et tegemist oleks välise rõhumisega ning alati peab olema võimalus olukorda muuta. Samuti omab tähtsust ka publiku vabatahtlik osalemine. Vastasel juhul on keeruline foorumteatrit jõustamismeetodina kasutada, kuna publik suhtub kogu olukorda kui karistusse või olukorda, mis on vaja „lihtsalt ära kannatada“. Vaid üks intervjueeritavatest rõhutas jokkeri ehk läbiviija professionaalsust.

Foorumteatrit jõustamismeetodina kasutamine, nagu ka foorumteatri meetodi kasutamine üldisemalt, eeldab professionaalset läbiviijat. Kuna foorumteater lahkab teemasid, mis

puudutavad inimesi ja pärinevad inimeste reaalsest elust, tähendab see tegutsemist inimeste emotsioonide ja tunnetega. Seeläbi puudutabki foorumteater inimesi.

Rõhutamist vajab asjaolu, et kuigi foorumteatrit on võimalik kasutada mitmete sihtgruppide ning erinevate teemade analüüsimiseks, ei ole see põhjuseks, miks seda kasutama peaks. Nii, nagu iga teise eluala puhul, on ka siin vajalik mõista, missugune meetod tooks inimesele kõige rohkem kasu. Foorumteatril on mitmeid eelpool nimetatud kriteeriume, mis on vajalikud, et foorumteatrit üldse rakendada.

Ettepanekud

1. Populariseerida foorumteatrit kui ühte meetodit tööks inimestega vastava eriala tudengite seas (sotsiaaltöö, kasvatusteadus, noorsootöö). Seda luues ühe loengu raames võimaluse osaleda foorumteatri töötoas/etenduses, pärast mida saavad huvitunud jätkata foorumteatriga ülikooliväliselt (näiteks MTÜ Foorumteatri kaudu). Samuti luues asutuste/organisatsioonide küllastamise raames võimaluse osaleda foorumteatri töötoas.
2. Koostada põhjalik rõhutute teatri eestikeelne materjal, mis soodustaks foorumteatri õppimist ja materjalide kättesaadavust.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Adams, R. (2008). *Empowerment, participation and social work*. New York: Palgrave Macmillan
2. Babbage, F. (2004). *Augusto Boal*. United Kingdom: Routledge.
3. Boal, A. (2002). *Games for Actors and non-Actors*. United Kingdom: Routledge.
4. Boal, A. (2006). *The Aesthetics of the Oppressed*. United Kingdom : Routledge.
5. Boal, A. (2000). *Theatre of the Oppressed*. European Union: Antony Rowe Ltd.
6. Boal, A. (1995). *The Rainbow of Desires*. United Kingdom : Routledge
7. Payne, M. (1995). *Tänapäeva sotsiaaltöö teooria: kriitiline sissejuhatus*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.
8. Solomon, B. (1976). *Black Empowerment*. New York: Columbia University Press.
9. Fitzsimons, A. & Hope, M. & Cooper, R. & Russell, K. (2011). *Empowerment and Participation in Youth Work*. Great Britain: Short Run Press.
10. Owens, A. & Barber, K. (1997). *Dramawork*. Manchester: Caryl Press.
11. Schvede, J. (2012). *Foorumteater teoorias ja praktikas*. [seminaritöö]. Viljandi: Viljandi Kultuuriakadeemia.
12. Velberg, M. (2006). *Foorumteatri rakendamise võimalusi koolivägivalla ennetustöö näitel*. [Magistritöö]. Tallinn: Tallinna Ülikool.
13. Piekkari, J. (Ed.). (2005). *Drama – a way to social inclusion*. Turku: University Turku
14. Rohd, M. (1998). *Theatre for Community, Conflict & Dialogue*. Portsmouth: Heinemann
15. Jones, P. (2007). *Drama as Therapy. Theory, Practice and Research*. United Kingdom: Routledge. Kättesaadav Internetist: <http://books.google.ee/books?id=5ktCqbCNkAEC&pg=PA121&dq=drama+as+an+empowerment+method&hl=en&sa=X&ei=5wOJUcmVAuea1AWjtIGADg&ved=0CDUQ6AEwAg#v=onepage&q&f=false>
16. Kairi Kasearu, Avo Trumm. (2013). *NEET – noored, kellega keegi ei arvesta ja kuskil ei käi*. Tartu Ülikool. Kättesaadaval Internetist: http://praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Too-ja_Sotsiaalpoliitika/08_46_56_300_Poliitikaylevaade_5_veeb.pdf

17. Avo Trumm.(2012.) *Noored ja sotsiaalne kaasatus: Euroopa Liidu ja noortepoliitika ja Eesti olukord Euroopa taustalt*. Tartu Ülikool.Poliitikaülevaade 4/2012. Kättesaadav Internetist:
http://praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Innovatsiooni_poliitika/Poliitikaylevaade_4veeb.pdf
18. Eesti Statistikaamet. (2012). *Eesti statistika aastaraamat*. Alla laaditud 21.märts 2013.
http://www.stat.ee/publication-download-pdf?publication_id=29873
19. Eesti Statistikaamet. (19.detsember 2012). *Sotsiaalne tõrjutus ja vaesus*. Alla laaditud 20.märts 2013.
<http://www.stat.ee/sotsiaalne-torjutus-ja-vaesus>
20. Alsop, R., & Bertelson, M.F., & Holland, J. (2006). *Empowerment in Practice. From Analysis to Implementation*. Washington: World Bank. Kättesaadav Internetis:
http://books.google.ee/books?id=GPLZGEG00e8C&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
21. Buchleitner, K. (2010). *Glimpses of Freedom. The Art and Soul of Theatre of the Oppressed in Prison*. Berlin: Transaction Publisher
 Kättesaadav Internetist:
<http://books.google.ee/books?id=XURUpFT2RWcC&printsec=frontcover&dq=how+the+theatre+of+the+oppressed+developed&hl=en&sa=X&ei=iCiJUZDmHZSihgeFqoDYBA&ved=0CD0Q6AEwAw#v=onepage&q=how%20the%20theatre%20of%20the%20oppressed%20developed&f=false>
22. Lee, J. (2001). *The Empowerment Approach to Social Work Practice. Building the Beloved Community*. New York: Columbia University Press.
 Kättesaadav Internetist:
http://books.google.ee/books?id=mG_oNVQU8cAC&printsec=frontcover&dq=empowerment&hl=en&sa=X&ei=0dCHUdqJ-XO4QTBloGYCw&ved=0CDYQ6AEwAg#v=onepage&q=empowerment&f=false
23. Johnson, D. & Emunah, R. (2009). *Current Approaches in Drama Therapy*. Illinois: Charles Thomas Publisher Ltd.
24. Pierson, J., & Thomas, M. (2010). *Dictionary of social work*. England: Open University Press.
 Kättesaadav Internetist:

http://books.google.ee/books?id=Ve0XPezZj28C&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

25. Selg, M. (2008). Jõustamine ja tugevustel põhinev lähenemine. *Sotsiaaltöö*, nr.3. 19. Kättesaadav Internetist: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V21jaanded/Sotsiaaltoe_ajakiri/2008/Sotsiaaltoe_2008_3.pdf
26. Raamat, K. (2008). Jõustamine sotsiaaltöös – midagi enam kui võimu või võime andmine. *Sotsiaaltöö*, nr.3. 24. Kättesaadav Internetist: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V21jaanded/Sotsiaaltoe_ajakiri/2008/Sotsiaaltoe_2008_3.pdf
27. Clifford, S., & Herrmann, A. (2006). *Making a Leap – Theatre of Empowerment*. United Kingdom : Jessica Kingsley Publisher. Kättesaadav Internetist: http://books.google.ee/books/about/Making_a_Leap.html?id=wLu-llA193QC&redir_esc=y
28. Kareva, D. (2011). Rõhk on rõhututel. *Sirp*, nr.22. Kättesaadav Internetist: http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=12576:rohk-on-rohututel-&catid=3:teater&Itemid=2
29. MTÜ Foorumteater. (2011). *Rainbow of desires - õppematerjal*. Alla laaditud 25.veebruar 2013. http://issuu.com/nikolaikunitson/docs/rod_est
30. Theater of the Oppressed Organisation. s.a. *The tree of the theatre of the oppressed*. Alla laaditud 10.märts 2013. <http://www.theatreoftheoppressed.org/en/index.php?nodeID=3>
31. Eesti Inimõiguste Keskus. 30.aprill 2013. *Inimõigused Eestis 2012*. Alla laaditud 2.mai 2013. <http://humanrights.ee/inimoiguste-aruanne-2/inimoigused-eestis-2012/>
32. Euroopa Liidu Nõukogu. (2009). *Euroopa noortevaldkonna uuendatud koostööraamistik 2010 – 2018*. Alla laaditud 7.mai 2013. <http://www.hm.ee/index.php?03240>
33. European Commission. (s.a.). *Youth Social Exclusion and Lessons from Youth Work*. Alla laaditud 7.mai 2013. <http://ec.europa.eu/youth/documents/eurydice-study-social-exclusion-2013.pdf>

LISAD

Lisa 1. Poolstruktureeritud teemaintervjuu küsimused.

1. Palun rääkige endast pisut – kust te tulete, millega tegelete?
2. Missugune on teie kokkupuude foorumteatriga ?
3. Mis on, teie arvates, foorumteatri olemus, selle peamine idee ja filosoofia?
4. Mis on teie jaoks jõustamine?
5. Kas jõustamine läbi foorumteatri oleks võimalik?
6. Foorumteater kui jõustamise meetod – kas see toimib pigem ennetusena või rehabilitatsioonina?
7. Kellele on foorumteater mõeldud? Kes peaksid foorumteatrit kogema?
8. Kas on probleeme või sihtgruppe, kellele foorumteater mõeldud pole?
9. Mis oleks foorumteatri mõistes kõige raskem sihtgrupp?
10. Mis võiksid olla foorumteatri negatiivsed omadused?
11. Kas foorumteater võib olla pedagoogiline, õpetlik?
12. Ühiskonna mõistes, kes peaksid foorumteatrit rakendama?
13. Kuidas foorumteatrit populariseerida, levitada?
14. Mida on foorumteater teile õpetanud?

Lisa 2. Väljavõtteid intervjuust José Soeiroga.

Can you tell me, in your opinion, what is the essence of forum theatre, its' main idea and its' philosophy?

The idea that we all become spect-actors, so that we combine the characteristic of the spect-actor, that can observe the reality and think critically about the reality that he or she is seeing. And combine this with the ability of the actor to act, to intervene the reality. I think this is something magical about the Theatre of the Oppressed and forum theatre in particular. And it is not only about theatre. Boal said that forum theatre is a rehearsal for revolution, or if you want, the rehearsal of the change. So it is a rehearsal. So then you have to take this idea of the spect-actor for outside the aesthetic space and take it for the social place. Schools, society, neighbourhood. So I think the essence of the Theatre of the Oppressed might be that, at first we communicate with all senses, not only with words. We communicate through sounds, image and movement. So we are aesthetic animals in this way, we communicate through senses. And the oppressors also communicate and try to impose their ideas to all these means. So we must appropriate these means of production, of words, sound, movement, gesture. And because we have all these, the ability to use sound, image, movement, everything to create our own experiences, we become spect-actors. We are not passive spect-actors the world anymore, but the world we see, the reality that exist, is only a possibility among others. So what exist will not exist forever. It is a possibility. And we can have other possibilities, if we create it. I think this is what touches me the most about forum theatre.

So, in your opinion, how effective is forum theatre to analyse and solve problems and different situations?

Again, I think it is very effective to analyse problems. At first, because, when you have identified the very basic question that is a difficult question – when you say what your oppression is – you are asking someone to look his or her experience through lens of the conflict and inequality of power. So we will look to our experience and try to find out, what are the situations that we are engaged, that have different power relationships, and this is already research. The question, this very basic question invites people to make a research about their own experience. Then you have many exercise, all the rehearsal exercises are research exercises. Because when you ask people to

do the scene with the animals, some things get more visible and this is a research, in a way it is a research technique. When you try to rehearse the oppressor and you do the exercise “yes, but” I don’t know if you know the game, but it’s the game where the oppressed says to the oppressor, makes an accusation for example, “you beat me”. Let’s say that woman says to her husband that “you beat me and you cannot beat me”. And the oppressor always has to answer “yes, I beat you, but ...” and then he gives a justification, a motive or an explanation for what he did “yes I beat you but you were wearing a very tiny skirt”. “Ok”, says the oppressed, “but you cannot beat me”. “Yes, I cannot beat you, but you provoked me with this attitude”. And again she can say “ok, but I’m not yours, so it is not you that decides what I wear”. “Yes, it is not me that decides what you wear. But when you dress as a whore I treat you like a whore”.

What I am saying is that when you do this exercise, what are you doing – you are researching. I will use an expression of French philosopher Foucault - the regime of truth - that is: the basis of all the oppressions is that they happen because there is a base that justifies it, that makes it legitimate. And what we do in the Theatre of the Oppressed when we are preparing a forum theatre is that we try to understand, why this happened? So why a man feels that he can beat a woman. It’s not only about the moment when he beats. It is all the structure, all the ideas that allow the man to feel that he can do it. And do feel that he has a reason to do it. That it is reasonable to beat this woman because she did this.

My point is, the preparation of the forum theatre play is or must be, I think maybe not always *is*, cause sometimes we don’t have time and sometimes we don’t have the tools, but it is a research on this issue. Why is this? It is going from the interaction level to the structural level, from the micro social level to the macro social level. From the relations between two people to the social system.

When we do this process, we are trying to identify, what it is in these relations, that it is only not about two people, it is about power relation in society, about the role of men and women, about the social role of theatre.

In what cases, like problems, situations, groups, the forum theatre would be the best method in your opinion?

I think for every group and for every question, really. Every group that has a question that it wants to solve, that has a problem that it doesn't know how to solve, and there is forum theatre.

So is it for everyone?

Everyone, of course, everyone that is oppressed

You said before that forum theatre fits everywhere, with every group and problems. But I'm still going to ask you this question: Is there any topics, groups or situations where you can't or it wouldn't be effective to use forum theatre?

I would say no.

The thing is...Forum theatre for human resources asked by the board of the company – not okay. It's not being asked by the oppressed, it's not being made by the oppressed. It's not forum theatre. It can be used as interactive theatre, it's not forum theatre because it is not Theatre of the Oppressed. So if people want to do it, I don't like it, but do it, Yet, don't call it forum theatre, or Theatre of the Oppressed, cause it is not. That's not about the issues, it's about ethic, to whom it is done and by who.

The thing is, everyone has different roles in society. The woman who can be the boss of the company, let's say she is the oppressor of the company, but at home she's the woman that can be oppressed as a woman. You cannot use it with the role of the oppressor, but you can use it with the role of the oppressed. Everyone in life, in some situations, performs the role of the oppressed or feels oppression. Maybe some people don't, I don't know. Most of the people feel oppression and if it is to deal with the oppression of the oppressed, then ok, you can use it.

In your opinion, what would be the most difficult target group?

Social workers. Because social workers never make a play about the problems of social workers. They always think that the oppression is the problem of their clients and their cases. So I would say this also to provoke.

In the meaning of the society, who should be using the method of forum theatre?

The oppressed, all the oppressed groups and the oppressed inside of the groups.

How much pedagogical effect does the forum theatre have?

As you know, Theatre of the Oppressed is called Theatre of the Oppressed because the pedagogy of the oppressed of Paulo Freire, and Boal used to say that Paulo is my only master. And in fact, when he wrote the book he was thinking “should I call it Theatre of Liberations or Theatre of the Oppressed. And then he said Theatre of the Oppressed because the pedagogy of the oppressed of Paulo Freire.

Paulo Freire is Brazilian educator, pedagogue, who developed the concept of banking education. Boal worked with him and he developed this idea that education is political process in the sense that ... he developed how to learn how to read, he has very know sentence: peasant teach me how to use an axe and I teach him how to write it. It's the idea that we must not learn just words like this, but the process of learning how to write is the process of learning what is the world, what is this, what I am in the world. Usually, when we think about this, what are the words we are learning in the primary school. And when you teach adult how to read and write - primary education, to read and write. Sometimes people do the primary education with the books of the young people. The aunt said hello to the doc. The dog likes the ball. You go and take the same books from Portugal to Africa. And you teach how to read that Lisbon is something. And they don't even know where Lisbon is.

The idea of Paulo Freire is that we must teach to read and write the reality of the people. So people teach as educators the reality and how they perceive it and we teach them how to write their perception of the reality. So, and the idea that he said that students, people whom educators work with, they're not empty accounts where the educator has the deposit, the knowledge. They already have the knowledge. Their knowledge is their life experience. From their life experience we will learn how to interpret it and how to read it and how to learn and to read, it's also to read the world, that's why the education is a political process, it's how to read the worlds. What are we in the world? What are the relations that we are connected to? When Boal created Theatre of the Oppressed, it was also in a project in Peru, it was the project ALFIN (*ALFIN project, a movement which sought to use a range of languages including "artistic languages" to eradicate*

illiteracy) and what they were doing, Paulo and Boal? So if we communicate through words, we also communicate through gestures. So to create literacy, is to learn how to write and how to read not only words, but gestures. And that's how the theatre was tool to education literacy of the poor communities. So forum theatre is a pedagogical tool, it has a very strong connection with the pedagogy, with the pedagogy of the oppressed from Paulo Freire and all his ideas.

Can you name me, what could be negative about the forum theatre as a method?

The most important debate of forum theatre as a method and I'm not talking about Theatre of the Oppressed, I'm talking about forum theatre specifically. It is interesting if you compare it with the epic theatre of Brecht, that Brecht theatre shows the historical process. So if you see a play of Brecht, you see the social groups, the workers in Germany in 1930, you see the historical process. So the protagonist is always a collective protagonist. And you can see the social change not only in the level of interaction, me talking to you, but you can see it as a social process of collective groups and of long term processes. You have plays of Brecht that show you the process of ten years, of the nazification of Germany, what happens with forum theatre. The basic structure of forum theatre, dramaturgically, is a dramatic structure of people facing each other. And the difficulty of forum theatre is that sometimes, because you have two people, this structure of forum theatre, invites and suggest individual solutions. Let's take this example: worker in a pub. Yes, workers have to smile and they have to accept this job and they have to accept all the stupid things that the boss says. They cannot say anything to a client, because they have to accept the job, and they need the money, and there are a lot of unemployed people who would accept this job. When you have forum theatre only with the relation of the girl and the boss, it might happen that you don't do this process of going from interaction, and form the individual interaction, to zoom out. What is the root of the problem, and the root of the problem is the very system of oppression and exploitation. So I would say the solution for this problem is the workers organize and having contracts, collective contracts, that allow them to have more autonomy and say no, this is what I want to, and the boss cannot fire them because they say that they want to do this and they are organized, collective organisation with the contract that won't allow the boss to fire them just because he wanted.

And what can happen with the structure of forum theatre, it's to invite not collective solutions, heroic solutions, and individualistic heroic solutions, then with the heroic solutions the problem is that you can dribble the oppression, but you cannot win it. You cannot finish it. You can put another mask on, but the system of the oppression is there. I think the difficulty of forum theatre and the problem of the fragility, of forum theatre. For example, young people, poor neighbourhood, they couldn't find a job, if they say that they are from this neighbourhood, the job would never been giving to them. There's a forum theatre about it. What are the interventions made about it? Someone goes and hides the fact, he is from that neighbourhood. Okay, great, he got himself the job. Was the problem solved? Of course not! And the individualistic solutions, sometimes forum invites individualistic solutions, what I would do as a joker is always to say this, great, Manuel got his job. What is the root of the problem? And because we are not trying to find individualistic solutions, although we find solutions for individuals but it is not individualistic solutions in my perspective. And the structure of forum can invite this. So this is the work of the joker to push it. Comparing it for example with epic theatre, in which Boal was in a way inspired by Brecht, in epic theatre sometimes the character, it is really collective character, the worker, it is different, for me this is a debate that must be done in forum theatre.

